

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ
КРЕДИТНО-РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ
У БАНКАХ”
(для спеціалістів, магістрів)**

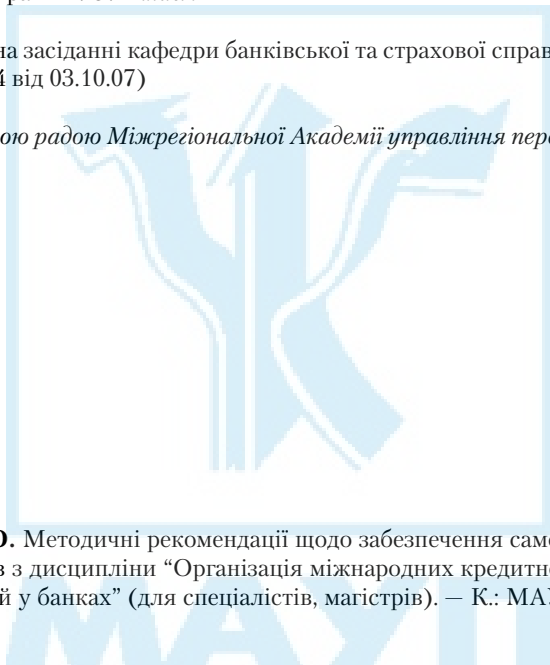
МАУП

Київ 2008

Підготовлено кандидатом економічних наук, доцентом кафедри банківської та страхової справи *А. О. Мілаєм*

Затверджено на засіданні кафедри банківської та страхової справи (протокол № 4 від 03.10.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Мілай А. О. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій у банках” (для спеціалістів, магістрів). — К.: МАУП, 2008. — 94 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, зміст дисципліни “Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій в банках”, плани семінарських і практичних занять, вказівки до виконання контрольної роботи, теми контрольних робіт, контрольні завдання, теми рефератів, питання для самоконтролю, теоретичний матеріал для самостійного вивчення термінологічний словник, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2008

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

“Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій у банках” є спеціальною дисципліною, яка пропонується для поглибленого вивчення базових активних банківських операцій студентами, що навчаються за магістерськими програмами “Фінанси”, “Банківська справа”, “Міжнародна економіка та банківська справа”, Міжнародна економіка та фінанси”.

Самостійна робота студентів з дисципліни “Організація кредитно-розрахункових операцій у банках” є складовою підготовки фахівців із спеціальності “Банківська справа”.

Мета курсу допомогти студентам оволодіти комплексом знань і навичок у сфері банківського кредитування та організації розрахунків у комерційних банках.

Вивчення дисципліни “Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій у банках” дасть змогу студентам зрозуміти специфіку окремих етапів процесу кредитування, оцінити кредитну політику комерційного банку, ознайомитися з особливостями здійснення розрахунків, а також з ризиками, які з ними пов’язані.

Завдання курсу — ознайомити студентів з особливостями організації кредитного процесу в банку та специфікою окремих видів кредитних операцій — контокорентного кредиту, кредиту за овердрафтом, авального кредиту, споживчого та іпотечного кредиту, кредитів, пов’язаних з вексельним обігом, факторингу, лізингу, форфейтингу тощо, а також проаналізувати особливості контролю достатнього рівня ліквідності та платоспроможності комерційних банків.

Курс “Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій у банках” поглиблює і конкретизує знання, набуті студентами в процесі вивчення таких теоретичних і практичних дисциплін, як “Гроші та кредит”, “Фінанси”, “Банківські операції”, “Кредитно-розрахункові операції”, “Банківський менеджмент”, “Маркетинг у банках” та “Банківська статистика”.

ЗМІСТ
дисципліни
“ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ
КРЕДИТНО-РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ У БАНКАХ”

**Змістовий модуль I. Організаційні основи проведення
кредитних операцій. Види кредитів**

Сучасне визначення сутності комерційного банку. Принципи діяльності банків. Види комерційних банків за формою власності; організаційно-правовою формою діяльності; сектором ринку; діапазоном операцій, які вони виконують; валютою капіталу; обсягом активів, капіталу, статутного капіталу, зобов'язань.

Організація діяльності банку. Операції комерційних банків. Активні та пасивні операції банків. Поняття базових операцій комерційного банку. Умови створення та порядок реєстрації новостворених вітчизняних банків. Ліцензування банківської діяльності в Україні: банківська ліцензія та письмовий дозвіл на виконання банком окремих операцій.

Кредитування як найважливіша активна операція комерційних банків. Місце і роль кредитних операцій у банківській діяльності. Частка кредитного портфеля в активах банків.

Характеристика умов організації кредитного процесу в банку з точки зору чинного законодавства та нормативних вимог Національного банку України.

Цілі банківського кредиту. Методи кредитування: разові позички, кредитні лінії, гарантійні (резервні) кредити. Кредитний ризик та способи його мінімізації: лімітування кредитів, оперативність при стягненні боргу, диверсифікація активів банку, диверсифікація кредитного портфеля; отримання достатнього забезпечення; страхування кредитних операцій у страхових компаніях та шляхом створення страхових резервів. Застава та її роль у забезпеченні повернення кредиту. Гарантії та поручительства за кредитами.

Страхування кредитів шляхом створення резерву для покриття можливих втрат за кредитними операціями банків.

Етапи процесу кредитування. Кредитна заявка, її зміст та аналіз. Оцінка мети отримання кредиту, можливих форм забезпечення повернення позички, кредитоспроможності потенційного позичальника. Структурування кредиту. Прийняття рішення про видачу кредиту чи про відмову у його наданні. Укладення кредитного договору.

Способи видачі позички. Кредитний моніторинг: контроль за цільовим використанням кредиту та своєчасним погашенням боргу клієнта перед банком. Структура боргу клієнта перед банком та способи його погашення. Плата за кредит: методи нарахування процентного платежу за кредит.

Кредитування за поточним рахунком: контокорентний кредит, овердрафтний кредит.

Кредити, пов'язані з купівлею банком боргових вимог клієнтів-постачальників до своїх контрагентів: факторинг, форфейтинг.

Кредити, пов'язані з вексельним обігом: обліковий кредит, кредит під заставу векселів, авальний кредит, вексельний кредит.

Іпотечний кредит. Банк як суб'єкт лізингу. Консорціумні кредити.

Міжбанківські кредитні операції: активні (отримання кредитів від НБУ та інших банків) та пасивні (надання кредитів іншим банкам).

Сутність, форми та види споживчого кредиту. Кредити на поліпшення житлових умов громадян: на купівлю квартир, приватних будинків, на їх ремонт та реконструкцію. Кредити на поліпшення добробуту громадян: на купівлю, ремонт та реконструкцію дачних будинків та присадибних ділянок, гаражів. Кредити на невідкладні потреби. Кредити на купівлю товарів та оплату послуг, у тому числі власникам пластикових карток (кредитних і дебетних з овердрафтом).

Оцінка кредитоспроможності фізичної особи. Способи забезпечення повернення споживчих кредитів. Способи видачі та погашення споживчого кредиту.

Особливості споживчого кредитування власників пластикових карток, емітованих комерційними банками.

Література [1; 4; 6–10; 12; 14; 15; 22; 23; 25; 30–35; 37]

Змістовий модуль II. Організація розрахунково-касового обслуговування клієнтів

Платіжний оборот та його структура. Характеристика умов організації безготівкових розрахунків з точки зору чинного законодавства та нормативних вимог Національного банку України.

Безготівковий платіжний оборот та його структура за складом учасників розрахунків, за валютою платежів, за видом платіжних інструментів.

Вимоги до розрахункових та платіжних документів. Принципи організації безготівкових розрахунків. Порядок відкриття та функ-

ціонування рахунків для обліку коштів до запитання юридичних осіб: поточних, поточних бюджетних.

Види платіжних інструментів та форми безготівкових міжгосподарських розрахунків у національній валюті: розрахунки платіжними дорученнями, вимогами-дорученнями; інкасова, акредитивна, чекова, вексельна форми розрахунків; розрахунки з використанням пластикових карток.

Банківські операції з комерційними векселями у сфері міжгосподарських розрахунків: інкасування та виконання функції особливого платника.

Документообіг за різними формами безготівкових розрахунків.

Способи платежу при безготівкових розрахунках залежно від строку платежу, джерела коштів. Залік взаємних вимог. Періодичне перерахування фіксованої суми платежу одному і тому ж одержувачу (планові платежі).

Міжбанківські розрахунки.

Сутність касових операцій. Операційна каса комерційного банку та порядок її функціонування. Порядок документарного оформлення надходження та видачі готівки через каси банку. Оприбуткування готівки банківською установою. Прогнозування комерційним банком потреби в готівці для нормального безперервного обслуговування клієнтури. Підкріплення операційної каси банку. Розпорядження банком надлишковою готівкою.

Характеристика умов організації готівкових розрахунків з точки зору чинного законодавства та нормативних вимог Національного банку України.

Принципи організації готівкових міжгосподарських розрахунків в Україні.

Порядок функціонування кас підприємств та організацій. Встановлення лімітів кас. Порядок здавання готівкової виручки в обслуговуючий банк. Контроль за дотриманням вимог щодо організації касових операцій та готівкових розрахунків суб'єктів господарювання.

Характеристика умов організації розрахунково-кредитного обслуговування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з точки зору чинного законодавства та нормативних вимог Національного банку України.

Порядок відкриття та функціонування рахунків на строк і до запитання в іноземній валюті.

Форми та способи міжнародних розрахунків, що використовуються вітчизняними банками: документарний акредитив; інкасо; банківський переказ; розрахунки за відкритим рахунком.

Валютні кредити суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності.

Література [9–11; 13; 24; 26; 27; 29; 33–40; 42–45; 47–50]

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Заняття 1

1. Предмет курсу “Банківські операції”.
2. Структура банківської системи України.
3. Функції Центрального та комерційного банків.

Література [9; 31–34]

Заняття 2

1. Порядок реєстрації комерційного банку.
2. Характеристика документів, необхідних для реєстрації.
3. Ліцензування банківських операцій.

Література [30; 31; 34]

Заняття 3

1. Операції банків з формування власного капіталу.
2. Операції банків з формування залучених і запозичених коштів.
3. Управління пасивними операціями банків.

Література [10; 34]

Заняття 4

1. Оцінка власного капіталу комерційного банку за балансовою вартістю, ринковою власністю та за нормативами НБУ.
2. Особливості формування субординованого капіталу банку.
3. Принципи управління пасивними операціями банку.

Література [10; 30; 34]

Заняття 5

1. Організація СЕП.
2. Організація емісійно-касової роботи НБУ.
3. Касові операції комерційних банків.

Література [10; 18; 20; 24; 27; 29; 34])

Заняття 6

1. Поняття ліквідності банку та ліквідності його активів.
2. Характеристика активів за рівнем їх ліквідності.

Література [10; 12; 15; 34]

Заняття 7

1. Організація системи міжбанківських розрахунків.
2. Розрахунки за допомогою платіжної вимоги-доручення.
3. Розрахунки за допомогою платіжного доручення.
4. Акредитивна форма розрахунків.

Література [10; 18; 19; 24; 34]

Заняття 8

1. Характеристика векселів.
2. Розрахунок курсової вартості векселя.
3. Застосування банківських векселів при розрахунках.

Література [10; 12; 14; 22; 34])

Заняття 9

1. Характеристика і класифікація кредитних операцій банків.
2. Акцептний кредит. Кредит за овердрафтом.
3. Кредитування з контокорентного та позичкового рахунків.
4. Оцінка платоспроможності позичальника.

Література [10; 12; 15; 34]

Заняття 10

1. Види і характеристика цінних паперів.
2. Визначення курсової вартості цінних паперів.
3. Менеджмент активних і пасивних операцій банків з цінними паперами.

Література [10; 12; 14; 21; 34]

Заняття 11

1. Характеристика банківських інвестицій.
2. Нормативи банківських інвестицій.
3. Менеджмент інвестицій банку.

Література [10; 12; 21; 34]

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Для опанування курсу “Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій у банку” цикл аудиторних занять (лекцій та семінарів) повинен доповнюватися самостійною роботою студентів — як в аудиторії під час консультування викладачами, так і позааудиторними заняттями. Така система підготовки студентів і цілеспрямована їх праця дадуть можливість успішно засвоїти зазначений курс.

Можна запропонувати такі форми організації самостійної роботи студентів при вивченні курсу “Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій у банках”:

1. Самостійне опрацювання лекційного матеріалу з використанням додаткової літератури. Доповнення лекційного матеріалу питаннями, які поглиблюють вивчення дисципліни. Самостійне засвоєння тих тем курсу, які виносяться викладачем для самостійного опрацювання.

2. Підготовка до контрольних робіт і тестування за темами семінарських занять.

3. Підготовка студентів до складання іспитів з дисципліни.

Самостійна робота студентів передбачає також консультації з викладачем під час проведення додаткових занять і консультацій, конспектування додаткової літератури з основних тем курсу у читальному залі бібліотеки.

Мета індивідуальної роботи студентів при вивченні курсу “Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій у банках” — преципіти студентам навички самостійної роботи під керівництвом викладача.

Так, у рамках виконання індивідуальних завдань студенти повинні зібрати теоретичний матеріал і проаналізувати фактичний матеріал для підготовки рефератів і доповідей за темами курсу. Кращі роботи студентів можуть бути запропоновані на міжвузівські студентські семінари та конференції.

Перевірка засвоєння знань проводиться за допомогою контрольної роботи, яка включає:

- розкриття одного з питань за програмою курсу;
- розв’язання задачі за однією з тем курсу.

Конкретні завдання студенти обирають із запропонованого в методичній розробці переліку за першою літерою свого прізвища (див. таблицю).

Перша літера прізвища студента	Номер теми теоретичного питання	Номер задачі
А	1	15
Б	2	5
В	3	6
Г	4	7
Д, Е	5	8
Є, Ж	6	12
З, І, Й	7	13
К	8	17
Л	9	9
М	10	10
Н	11	14
О	12	1
П	13	2
Р	14	3
С	15	4
Т	16	18
У	17	20
Ф, Х, Ц	18	19
Ч, Ш, Щ	19	16
Ю, Я	20	11

Відповідь на теоретичне питання складається з плану, відповідей на питання плану та списку використаної літератури. План повинен містити вступ, два-три питання, що розкривають суть теми, і висновки.

Для написання контрольної роботи студенти повинні опрацювати законодавчі та нормативні акти, що регулюють діяльність комерційного банку в тій сфері, якій присвячена тема роботи.

Використовувані в тексті цитати і статистичні дані потрібно супроводжувати посиланням на джерело інформації.

Питання контрольної роботи мають бути висвітлені лаконічно і послідовно, без повторів і відхилень від основної теми.

Список використаної літератури повинен містити законодавчі та нормативні акти із зазначенням їх номера і дати, з якої вони набрали юридичної сили. Ці джерела слід подавати у списку в хронологічному порядку, а підручники, посібники, монографії, статті з періодичних видань — в алфавітному із зазначенням прізвища та ініціалів автора,

назви книжки чи статті, місця видання, назви видавництва, року видання та обсягу друкованого джерела.

Розв'язання задачі слід супроводжувати поясненням і посиланням на джерело інформації, яке підтверджує правильність наведеного алгоритму розв'язання (підручник, посібник, нормативний акт НБУ).

Контрольну роботу виконують у рукописному, друкованому або комп'ютерному варіанті розбірливо, грамотно, без скорочень (окрім загальнонавчаних). Сторінки мають бути пронумеровані.

Обсяг контрольної роботи в рукописному варіанті — 20–30 сторінок учнівського зошита або 10–15 сторінок друкованого тексту. Друкований чи комп'ютерний варіант роботи оформляють згідно з вимогами державного стандарту.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Види банків та умови їх створення в Україні.
2. Форми та способи безготівкових міжгосподарських розрахунків.
3. Вексельна форма розрахунків.
4. Акредитивна форма міжгосподарських розрахунків.
5. Чекова форма міжгосподарських розрахунків.
6. Міжгосподарські розрахунки платіжними вимогами-дорученнями.
7. Міжгосподарські розрахунки платіжними дорученнями.
8. Розрахунки з використанням пластикових карток.
9. Розрахункове обслуговування клієнтів в іноземній валюті.
10. Організація розрахунків готівкою в народному господарстві.
11. Касові операції комерційних банків.
12. Кредитний ризик та способи його мінімізації.
13. Організація кредитних взаємовідносин клієнта з банком.
14. Етапи процесу банківського кредитування.
15. Оцінка кредитоспроможності позичальників.
16. Способи забезпечення повернення банківських кредитів.
17. Споживчі кредити.
18. Іпотечний кредит.
19. Кредити, пов'язані з вексельним обігом.
20. Міжбанківський кредит та його види.

КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Задача 1

Використовуючи наведені дані, визначте суму активів, зобов'язань, капіталу комерційного банку: цінні папери власного боргу – 124; міжбанківські кредити отримані – 564; кореспондентські рахунки інших банків – 22; строкові депозити клієнтів – 2275; нерозподілений прибуток – 232; цінні папери придбані – 540; кошти до запитання клієнтів – 3876; кореспондентський рахунок в НБУ – 1110; кредити, надані клієнтам – 5061; каса – 2297; загальні резерви – 1518; статутний капітал – 1900; кредити, отримані від НБУ – 65; основні засоби – 756; міжбанківські кредити надані – 767; кореспондентські рахунки в інших банках – 45.

Задача 2

Кондитерська фабрика розраховується з “Київенерго” за електроенергію періодичним перерахуванням фіксованої суми платежу (виходячи з плану). Споживання електроенергії в першому кварталі передбачено в сумі 270000 грн. Періодичність перерахування фіксованих платежів за угодою – один раз на сім днів (4, 11, 18, 25-го числа кожного місяця).

Фабрика протягом січня виписала чотири платіжних доручення і перерахувала на поточний рахунок “Київенерго” платежі в обумовлених розмірах і в обумовлені строки.

Вартість фактично використаної електроенергії за січень становила 86200 грн.

Визначити:

- а) розмір періодичного перерахування коштів кондитерською фабрикою “Київенерго”, який повинен бути перерахований за кожний платіжний період I кварталу;
- б) зробити перерахунок між “Київенерго” і фабрикою за січень;
- в) відкоригувати розмір першого перерахування коштів у лютому.

Задача 3

Підприємство “А” і підприємство “Б” здійснюють взаємні поставки продукції і уклали угоду про розрахунки за сальдо зустрічних вимог. Розрахунковий період згідно з угодою передбачений 10 днів. Звірку розрахунків покладено на підприємство “Б”.

За період 1–10 жовтня поставки продукції підприємством “А” підприємству “Б” становили 70800 грн. За цей самий період підприємство “Б” поставило підприємству “А” продукції на 82400 грн.

Визначити:

- а) сальдо взаємних вимог станом на 11 жовтня;
- б) які платіжні документи і яке підприємство надасть банку;
- в) відсоток заліку за першу декаду жовтня.

Задача 4

Регулятивний капітал комерційного банку становить 9800 тис. грн, норматив адекватності капіталу — 14,5 %. Перелік найбільших позичальників банку (враховуючи 100 % позабалансових зобов'язань) включає в себе (тис. грн):

Позичальник	Залишок заборгованості	Позичальник	Залишок заборгованості
Підприємство “А”	1600	Підприємство “D”	2100
Підприємство “B”	2400	Підприємство “E”	1900
Підприємство “C”	2200	Підприємство “F”	960

Визначити дотримання банком нормативу “великих” кредитних ризиків.

Задача 5

Дані балансу підприємства	тис. грн:
1. Обороти активи	2900
2. Кошти в касі	40
3. Кошти на поточних рахунках	200
4. Абсолютно ліквідні активи	250
5. Запаси і витрати	2050
6. Поточні (короткострокові) зобов'язання	1000

Обчислити:

- а) коефіцієнт миттєвої ліквідності;
- б) коефіцієнт поточної ліквідності;
- в) коефіцієнт загальної ліквідності підприємства.

Задача 6

Балансові дані, подані до банку підприємством тис. грн:

1. Власний капітал підприємства	1000
---------------------------------	------

2. Необоротні активи	400
3. Зобов'язання загалом	800
у тому числі поточні зобов'язання	600

Визначити:

- коефіцієнт маневреності;
- коефіцієнт незалежності.

Задача 7

Банк надав клієнту кредит у розмірі 140 тис. грн на строк 30 днів за річною ставкою 30 %.

Визначити:

- суму процентних платежів клієнта банку;
- загальний розмір боргу клієнта банку.

Задача 8

Підприємство, яке має заборгованість за позичками під заставу векселів, подало банку такі дані станом на 01.10 поточного року:

1. Загальна вартість векселів	3000
з них висоліквідні векселі	2500
2. Питома вага вартості векселів, які кредитуються, в загальній сумі (%)	70
3. Фактична заборгованість за позичками під заставу векселів	1000
4. Встановлений банком ліміт кредитування на квартал	1200

Визначити розмір додаткового кредиту під заставу комерційних векселів.

Задача 9

Банк дисконтував комерційний вексель номінальною вартістю 3000 грн за 70 днів до терміну оплати. Проста облікова ставка 24 %. Кількість днів у році — 360. Темп місячної інфляції становить 4 %.

Визначити:

- суму дисконту;
- вартість векселя при дисконтуванні.

Задача 10

Переказний вексель номінальною вартістю 700 грн з терміном погашення 10.11 поточного року комерційний банк дисконтував 29.09. Облікова ставка на момент дисконтування — 45 %.

Визначити:

- а) суму дисконту;
- б) за якою ціною буде дисконтовано вексель.

Задача 11

Банк видав довгостроковий кредит у розмірі 1800 тис. грн строком на 4 роки під 15 % річних.

Визначити:

- а) суму процентних платежів клієнта за користування кредитом;
- б) загальну суму боргу клієнта перед банком.

Задача 12

Згідно з угодою банк 15 січня відкрив підприємству кредитну лінію на суму 450 000 грн строком на 6 місяців з умовою сплати 20 % річних.

Розмір комісії — 0,5 %, штраф за невикористані кошти — 1 %.

16 січня за рахунок кредиту було оплачено розрахункові документи, що надійшли на ім'я підприємства, на суму 60 тис. грн;

5 лютого — на 280 тис. грн;

7 квітня — на 80 тис. грн;

5 травня — на 20 тис. грн.

5 червня підприємство-позичальник погасило використаний кредит разом з нарахованими процентами.

Визначити загальний обсяг доходу банку від здійснення операції.

Задача 13

Банк купив у підприємства “Фортуна” право на вимогу боргу без права регресу. Розмір вимоги — 100 тис. грн. Процент за користування кредитом — 40 % річних. Розмір авансу, що його потрібно перерахувати клієнтові за умовами договору, — 60 %.

Покупець продукції часто затримує платежі підприємству “Фортуна”, тому банк включає ризик за несвоєчасність одержання коштів від платника у розмірі 2 процентні пункти до плати за обслуговування підприємства “Фортуна”.

Строк документообігу між банками платника і постачальника — 2 дні. Плата за обслуговування — 1 %.

Визначити:

- а) розмір комісійної винагороди;
- б) загальний дохід банку від обслуговування підприємства “Фортуна”.

Задача 14

Підприємство уклало з банком спеціальний договір, згідно з яким банк купує у клієнта права на вимогу боргу. Сума боргу становить 500 тис. грн, процент за короткостроковими кредитами — 30 % річних. Строк документообігу — до 5 днів, плата за обслуговування — 0,5 %. Розмір попередньої оплати дебіторських рахунків за умовами договору становить 70 %.

Визначити:

- яку суму грошей одержить підприємство в момент переуступки боргу банку;
- розмір плати за користування кредитом;
- розмір комісійної винагороди за виконання факторингової послуги;
- загальний дохід банку від факторингового обслуговування.

Задача 15

Згідно з угодою між банком і підприємством про контокорентний кредит ліміт кредитування на квітень встановлено в сумі 1000 грн, процент за контокорентним кредитом — 30 % річних. Сплата процентів за кредит здійснюється раз на місяць, а саме — першого числа наступного місяця. Сума процентів за березень — 200 грн.

Станом на 1 квітня залишок коштів на рахунку клієнта становив 5600 грн.

Протягом квітня рух коштів на рахунку становив:

Дата	Надходження	Видатки	Дата	Надходження	Видатки
01.04	—	5000	15.04	400	1000
02.04	400	1900	24.04	600	1500
05.04	—	1200	28.04	—	400
10.04	3000	—			

Визначити:

- розмір залишку коштів на рахунку клієнта на кінець квітня;
- середньозважене дебетове сальдо за контокорентним рахунком;
- доходи банку від здійснення операції.

Задача 16

Банк здав в оренду підприємству устаткування вартістю 360 тис. грн. Строк угоди — 4 роки, лізинговий процент — 10 %, а періодичність лізингових внесків — один раз на місяць.

Визначити:

- а) розмір мінімального лізингового платежу;
- б) розмір лізингового внеску.

Задача 17

Підприємство уклало з банком угоду про одержання контокорентного кредиту. Ліміт кредитування на квартал встановлено у розмірі 500 тис. грн.

У першому місяці кварталу на поточному рахунку було здійснено такі операції (тис. грн.): платежі — 150; надходження 100. У другому відповідно 600 і 500; у третьому — 200 і 350. Кредитове сальдо поточного рахунку на початок кварталу становило 30.

Процентну плату встановлено на рівні 36 % річних.

Дебетове сальдо на поточному рахунку було протягом 38 днів у середньому 180 тис. грн на кінець дня.

Визначити:

- а) заборгованість клієнта перед банком на кінець кожного місяця;
- б) плату за контокорентний кредит у цілому за квартал.

Задача 18

Є такі звітні дані:

Група кредитів	Заборгованість, тис. грн.	Вартість застави (з урахуванням коефіцієнта коригування)
Стандартні	2400	700
Під контролем	600	350
Субстандартні	300	200
Сумнівні	200	50

Визначити:

- а) розмір резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями;
- б) вказати напрями використання коштів резерву за стандартними і нестандартними кредитами.

Задача 19

Кредитний портфель комерційного банку характеризується такими даними, тис. грн.:

- стандартних кредитів — 2400;
- кредитів під контролем — 600;

- субстандартних кредитів — 300;
- сумнівних кредитів — 200.

Вартість майна, яка враховується банком при розрахунку розміру страхового резерву, за стандартними кредитами становить 700 тис. грн; за кредитами під контролем та субстандартними відповідно 350 та 200 тис. грн.

Визначити:

а) загальну суму резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями.

Задача 20

Підприємство подало до банку кредитну заявку, в якій міститься така інформація, тис. грн.:

1. Надходження імпоротної сировини	2500
2. Витрати імпоротної сировини за місяць	450
3. Власний капітал підприємства	900
4. Потрібна позичка за заявкою	2500

Визначити:

- а) в якій сумі може бути видана позичка;
- б) граничний термін користування кредитом;
- в) яку форму забезпечення повернення позики доцільно передбачити;
- г) порядок погашення кредиту.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Види банків й умови їх створення в Україні.
2. Форми і способи безготівкових міжгосподарських розрахунків.
3. Вексельна форма розрахунків.
4. Акредитивна форма міжгосподарських розрахунків.
5. Чекова форма міжгосподарських розрахунків.
6. Міжгосподарські розрахунки платіжними вимогами-дорученнями.
7. Міжгосподарські розрахунки платіжними дорученнями.
8. Розрахунки з використанням пластикових карток.
9. Розрахункове обслуговування клієнтів в іноземній валюті.
10. Організація розрахунків готівкою в народному господарстві.
11. Касові операції комерційних банків.

12. Кредитний ризик і способи його мінімізації.
13. Організація кредитних взаємовідносин клієнта з банком.
14. Етапи процесу банківського кредитування.
15. Оцінювання кредитоспроможності позичальника.
16. Способи забезпечення повернення банківських кредитів.
17. Споживчі кредити.
18. Іпотечний кредит.
19. Кредити, пов'язані з вексельним обігом.
20. Міжбанківський кредит і його види.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Банківська система України, її склад і функції окремих ланок.
2. Види банків та їх класифікація.
3. Умови створення комерційних банків в Україні.
4. Порядок реєстрації комерційних банків в Україні.
5. Порядок ліцензування банківської діяльності в Україні.
6. Принципи діяльності комерційних банків в Україні.
7. Організаційна структура сучасного комерційного банку.
8. Активні операції комерційних банків.
9. Пасивні операції комерційних банків.
10. Платіжний оборот, його склад та структура.
11. Безготівковий платіжний оборот, його склад та структура.
12. Організація розрахунково-касового обслуговування клієнтів.
13. Види та порядок відкриття банками рахунків для обліку коштів клієнтів.
14. Види платіжних інструментів та вимоги до них.
15. Форми безготівкових розрахунків.
16. Вексельна форма розрахунків.
17. Види векселів.
18. Вимоги до оформлення комерційних векселів.
19. Банківські операції з комерційними вексями в сфері розрахунків.
20. Міжгосподарські розрахунки з використанням покритого акредитива.
21. Міжгосподарські розрахунки з використанням непокритого акредитива.
22. Чекова форма розрахунків.

23. Вимоги до оформлення чекових книжок та розрахункових чеків.
24. Розрахунки платіжними вимогами-дорученнями.
25. Вимоги до оформлення платіжних вимог-доручень.
26. Вимоги до оформлення платіжних доручень.
27. Розрахунки платіжними дорученнями.
28. Способи платежу при безготівкових розрахунках.
29. Розрахунки шляхом періодичних перерахувань фіксованої суми коштів одному одержувачу.
30. Розрахунки шляхом заліку взаємних вимог.
31. Види пластикових карток та їх особливості.
32. Розрахунки з використанням корпоративних пластикових карток.
33. Переваги та недоліки окремих форм міжгосподарських розрахунків для постачальника і покупця.
34. Міжбанківські розрахунки.
35. Організація готівкових міжгосподарських розрахунків в Україні.
36. Документарне оформлення касових операцій суб'єктів господарювання.
37. Встановлення лімітів залишку готівки в касах суб'єктів господарювання.
38. Порядок здавання готівки в каси комерційних банків.
39. Касові операції комерційних банків.
40. Операційна каса банку та порядок її функціонування.
41. Документарне оформлення касових операцій банку.
42. Прогнозування комерційними банками потреби в готівці.
43. Контроль за дотриманням касової дисципліни суб'єктами господарювання.
44. Види кредитів комерційних банків.
45. Форми банківського кредиту.
46. Кредитний ризик та способи його мінімізації.
47. Лімітування кредитів як спосіб захисту від кредитного ризику.
48. Диверсифікація портфелів банку як спосіб захисту від кредитного ризику.
49. Загальні умови організації кредитних взаємовідносин клієнта з банком.
50. Основні етапи процесу кредитування.

51. Оцінка кредитоспроможності позичальника — юридичної особи.
52. Оцінка кредитоспроможності позичальника — фізичної особи.
53. Оцінка кредитоспроможності банку-позичальника.
54. Заставне право банку та способи його реалізації.
55. Гарантія як форма забезпечення зобов'язань позичальника перед банком.
56. Страхування кредитних операцій у страхових компаніях.
57. Створення та використання резерву на покриття можливих втрат за кредитними операціями.
58. Регулювання Нацбанком кредитного ризику за операціями комерційних банків за допомогою економічних нормативів.
59. Способи видачі та погашення кредиту.
60. Документарне оформлення видачі позички банком. Кредитний договір.
61. Кредитування шляхом відкриття кредитної лінії.
62. Разові кредити.
63. Гарантійні (резервні) кредити.
64. Плата за користування банківським кредитом.
65. Проблемні позички і банківський контроль.
66. Споживчі кредити.
67. Кредитна картка як форма кредитування споживчих потреб населення.
68. Контокорентний кредит.
69. Овердрафтний кредит.
70. Вексельний кредит.
71. Кредити, пов'язані з вексельним обігом.
72. Обліковий кредит.
73. Авальний кредит.
74. Кредит під заставу комерційних векселів.
75. Міжбанківський кредит та його види.
76. Кредити, що їх купують комерційні банки через кредитні тендери.
77. Кредити овернайт через постійно діючу лінію рефінансування НБУ.
78. Іпотечний кредит.
79. Консорціумний кредит.
80. Факторингове обслуговування та його вартість.

81. Лізингові операції та їх вартість.
82. Обслуговування операцій клієнтів з пластиковими картками.
83. Організація міжбанківських кореспондентських відносин.
84. Види та порядок відкриття та функціонування валютних рахунків клієнтів.
85. Розрахункове обслуговування клієнтів в іноземній валюті.
86. Документарний акредитив як форма міжнародних розрахунків.
87. Банківський переказ, відкритий рахунок як способи міжнародних розрахунків.
88. Інкасо як форма міжнародних розрахунків.
89. Переваги та недоліки окремих форм міжнародних розрахунків для імпортера та для експортера.
90. Валютні кредити.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ

Тема 1. Організація кредитного процесу в банку

1.1. Принципи й умови кредитування

Важливе значення для ефективної організації кредитних відносин між банками і клієнтами мають принципи банківського кредитування. Банківське кредитування здійснюється за такими принципами:

- зворотність;
- строковість;
- цільовий характер;
- забезпеченість;
- платність кредиту.

Принцип зворотності визначається сутністю позики. Реалізація цього принципу означає, що кошти, надані у вигляді позики, є лише тимчасовим джерелом поповнення обігових коштів, або коштів, призначених на капітальні вкладення підприємства, і після закінчення визначеного терміну повинні бути повернені комерційному банку. У свою чергу, це визначає такий **принцип, як строковість**. Позичка має бути повернена в наперед обумовлений термін, згідно із зазначеними в угоді зобов'язаннями позичальника. Цей термін визначається фактичними строками обігу кредитних коштів на підприємствах, які отримали позичку. Повернення та строковість кредитування стимулюють раціональне використання грошових коштів. Необхідність погашення позики у визначений термін сприяє найбільш ефективному використанню отриманого кредиту і дає змогу комерційному банку виконати свої зобов'язання перед клієнтами, кошти яких він використовує як запозичені ресурси.

Від дотримання принципів строковості та повернення кредиту залежить можливість надання нових позичок, оскільки одним із ресурсів кредитування є повернення раніше виданих позичок. Порушення цих принципів кредитування призводить до перетворення строкової заборгованості за позичками у прострочену. В разі порушення строків повернення і наявності прострочених позичок нові кредити, як правило, не надаються.

Цільовий характер кредитування передбачає вкладання позичкових коштів у конкретні господарські процеси, проекти, заходи. Кредит надається позичальнику, як правило, на конкретну мету, а не тому що в нього виникла нагальна потреба в коштах. Від дотримання цього

принципу багато в чому залежить своєчасність повернення позички, бо тільки реалізація мети, на яку одержано кредит, може забезпечити необхідні грошові кошти для погашення боргу.

Принцип забезпеченості позичок має захистити інтереси банку, не допустити збитків від неповернення боргу внаслідок неплатоспроможності позичальника. Він означає, що проти заборгованості за позичками, яка відображається в пасиві балансу клієнта-боржника, має бути певне майно (товари або цінні папери), яке враховується в активі його балансу, або зобов'язання третьої особи погасити борг банку (гарантії, поручительства тощо). Забезпеченість, позик що їх надає банк зменшує ризик отримання збитків, оскільки дотримання цього принципу гарантує повернення позичених коштів. Розмір та види забезпечення залежать від фінансового стану позичальника, умов позики, відносин з позичальником.

Деякі кредити можуть надаватися і без забезпечення, якщо банк дає на це свою згоду. Такі кредити в банківській практиці кредитування називаються бланковими. Відсутність забезпечення може бути зумовлена як об'єктивними причинами, коли економічна природа кредиту не передбачає вкладення коштів у матеріальні цінності (наприклад, кредити на виплату заробітної плати, на виставлення акредитивів тощо), так і суб'єктивними, коли банк йде на це свідомо, страхуючи свій підвищений ризик високими позичковими процентами.

У процесі кредитування клієнтів банк вимагає не тільки повернення одержаної позички, а й сплати процента за користування нею. Реалізація цієї вимоги означає здійснення **принципу платності кредиту**. В умовах ринкових відносин процент є об'єктивним супутником кредиту, його складовою ланкою, оскільки кредитна операція — це акт комерційного продажу на певний час грошових коштів. За рахунок процентів банки покривають свої витрати й одержують прибуток. Процент є також одним із засобів управління сукупним грошовим оборотом, що застосовується центральним банком країни. Процент — це ціна позики, яка формується з урахуванням попиту та пропозиції, що склалися на грошовому ринку на позичкові кошти.

Відсоткові ставки визначаються терміном використання позики, ризиком неплатоспроможності позичальника, характером наданого забезпечення, рівнем окупності проекту, що кредитується рівнем відсоткових ставок банків та іншими факторами і встановлюються диференційовано для кожної кредитної угоди.

Відсоткові ставки позики можуть бути фіксованими і плаваючими, що також визначається умовами кредитного договору. Фіксовані відсоткові ставки залишаються незмінними на весь час дії угоди. Плаваючі ставки змінюються залежно від умов грошового ринку і, як правило, залежать від облікової ставки Центрального банку. Окрім того, на їх розмір впливають відсотки на депозити, попит та пропозиція на кредитні ресурси, а також економічний та фінансовий стан позичальника. Залежно від зміни цих складових банк може переглядати умови кредитної угоди з обов'язковим повідомленням позичальника.

У разі несвоєчасної сплати відсотків за користування кредитом через відсутність коштів на поточному рахунку позичальника банк має право стягувати пеню за кожен день прострочки платежу в розмірі, який визначається кредитною угодою.

Здійснення кредитних операцій комерційних банків повинно відповідати певним вимогам та умовам.

Кредити видаються тільки в межах наявних ресурсів, що є в розпорядженні банку. Про кожен випадок надання позичальнику кредиту в розмірі, що перевищує 10 % власного капіталу (великі кредити), комерційний банк мусить повідомити Національний банк України. Сукупна заборгованість за кредитами, дисконтованими векселями та 100 % суми позабалансових зобов'язань, виданих одному позичальнику, не може перевищувати 25 % власних коштів комерційного банку.

Загальний розмір кредитів, наданих банком, стосовно всіх позичальників, з урахуванням 100 % позабалансових зобов'язань банку, не може перевищувати восьмикратного розміру власних коштів банку.

Кредитування позичальників повинно здійснюватися з додержанням комерційним банком економічних нормативів регулювання банківської діяльності та вимог НБУ щодо формування обов'язкових, страхових і резервних фондів.

Позички надаються всім суб'єктам господарювання незалежно від форми власності за умови, що позичальник є юридичною особою, зареєстрованою як суб'єкт підприємництва, або фізичною особою.

Рішення про надання кредиту приймається колегіально (кредитним комітетом (комісією) банку, відділення, філії) й оформляється протоколом.

Кредитування здійснюється в межах параметрів, визначених політикою банку, які включають: пріоритетні напрями в кредитуванні;

обсяги кредитів і структуру кредитного портфеля; граничні розміри кредиту на одного позичальника; методику оцінювання фінансового стану та кредитоспроможності позичальника; рівень процентної ставки тощо.

Кредити надаються тільки на комерційних засадах з додержанням таких умов:

- оцінювання установою банку кредитоспроможності позичальника, фінансової стабільності, рентабельності, ліквідності;
- кредитуються тільки ті види діяльності позичальника, які передбачені його статутом;
- позичальник повинен надати певне забезпечення під кредит, а в деяких випадках брати участь у фінансуванні об'єкта, що кредитується, певною сумою власного капіталу.

Окрім того, для забезпечення своєї платоспроможності банк повинен створювати резерви для покриття можливих втрат від активних операцій, забезпечувати певну якість банківського менеджменту.

При оцінюванні фінансового стану позичальника — фізичної особи мають бути враховані:

- соціальна стабільність клієнта, тобто наявність власної нерухомості, рухомого майна, цінних паперів тощо, постійної роботи;
- сімейний стан клієнта;
- вік та здоров'я клієнта;
- доходи і витрати клієнта;
- інтенсивність користування банківськими позичками у минулому та своєчасність їх погашення і процентів за ними, а також користування іншими банківськими послугами;
- зв'язки клієнта у діловому світі тощо.

Основним джерелом інформації про фінансовий стан потенційного позичальника є його звітність: баланс, звіт про прибутки і збитки, звіт про наявність майна, а також розрахунки певних показників, зроблені на підставі цієї звітності. Проте більш вичерпні відомості про клієнта можна одержати з інших джерел, до яких належать архіви банку, інформація від інших фінансово-кредитних установ, економічна преса тощо.

Банк-кредитор має право вимагати від клієнта список банків і фінансових установ, з якими він має і мав відносини в минулому. Він повинен з'ясувати питання про стан поточних розрахунків клієнта з постачальниками, своїми працівниками.

Тільки на основі результатів ретельної аналітичної роботи банк робить висновки про здатність клієнта повертати борги, а отже й про можливість укладення з ним кредитної угоди.

Банки можуть надавати банкові кредити (не забезпечені майном та іншими формами), але тільки в межах власних коштів і лише клієнтам зі стійким фінансовим станом та інсайдерам банку в сумі, що не перевищує 40 % номінальної вартості акцій банку, які перебувають в їхній власності.

Банки не можуть надавати кредити: на покриття збитків господарської діяльності позичальника; на формування та збільшення статутного фонду клієнта; на внесення клієнтом платежів до бюджету і позабюджетних фондів (за винятком кредитування за корентним рахунком); підприємствам, проти яких порушено справу про банкрутство; підприємствам, у контрактах яких не передбачено страхування можливих втрат від непоставок товарно-матеріальних цінностей; підприємствам, які мають прострочену заборгованість за раніше отриманими позичками і несплаченими процентами.

1.2. Основні форми і функції кредиту

Загальна характеристика кредитної системи

Кредит як об'єкт дослідження складається з елементів, пов'язаних між собою специфічними відносинами. Такими елементами є насамперед суб'єкти кредитних відносин — кредитор та позичальник. *Кредитор* — сторона кредитних відносин, яка надала позику позичальнику в розмірі та на умовах, передбачених кредитною угодою. *Позичальник* — сторона кредитних відносин, яка зобов'язана відповідно до умов угоди повернути отриману позичку та сплатити відсотка за нею.

Окрім кредитора та позичальника, елементами структури кредитних відносин є об'єкти передачі — те, що передається кредитором позичальнику, а потім здійснює зворотний шлях. Об'єктом передачі в кредитних відносинах виступає позичена вартість як особлива частина вартості.

Суб'єкти кредитних відносин постійно встановлюють між собою стійкі зв'язки, які утворюють кредитну систему. Кредитна система складається з різних кредитних інститутів, серед яких головне місце займають Центральний банк, комерційні банки, спеціалізовані кредитно-фінансові інститути — лізингові та факторингові компанії, брокерські та дилерські фірми, страхові компанії, пенсійні фонди, фінансові фонди, спеціальні кредитні установи.

Однак попри всю свою багатоманітність усі кредитні установи діють за стандартною схемою, що дає можливість узагальнити їхні основні риси в рамках кредитної системи, яка містить певні стадії руху кредитних коштів. Розглянемо їх детальніше.

Розміщення кредиту — важливий момент для практики кредитування. В кожному конкретному випадку видачі кредиту у кредитора повина бути впевненість у тому, що прийняте рішення є найбільш раціональним вкладенням кредитних коштів. Тому кредитор, перш ніж прийняти рішення, ретельно вивчає фінансовий стан позичальника та його кредитний проект.

Отримання кредиту позичальником. На цій стадії споживча вартість кредиту як товару переходить у тимчасове користування до безпосереднього споживача — позичальника. Вона проявляється в тому, що позичальник може використовувати позичені кошти для досягнення різноманітних цілей у господарській діяльності, в тому числі й для погашення раніше створених боргів. На цьому етапі проявляється важлива фундаментальна якість кредиту — за його рахунок позичальник може задовольняти лише свої тимчасові потреби, оскільки кредитор позичає вартість лише на певний термін.

Використання кредиту — стадія, на якій перехід вартості до тимчасового розпорядника і користувача кредитних коштів дає йому змогу реалізувати споживчу вартість об'єкта передачі.

Звільнення ресурсів — характеризує завершення кругообігу вартості в господарстві позичальника. Аналогічно тому, як акумуляція тимчасово вільних грошових коштів передувала розміщенню коштів кредиторів, так і звільнення вартості в господарстві позичальника дає йому змогу повернути тимчасово запозичену вартість.

Повернення позики — виражає перехід тимчасово запозиченої вартості від позичальника до кредитора. Отримання кредитором вартості, наданої в тимчасове користування, — остання стадія руху кредиту.

Таким чином, з огляду на викладене, можна визначити сутність кредитної системи, яка розкривається в її функціональному призначенні.

Кредитна система — це сукупність банків і спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, які здійснюють мобілізацію грошових коштів і надають їх у позику на основі виконання принципів кредитування.

Виходячи із сутності кредитної системи та принципів її роботи викремлюють найважливіші функції кредиту.

Функції кредиту

Перерозподільна функція. В умовах ринкової економіки ринок позичкових капіталів є своєрідним насосом, який акумулює фінансові ресурси в одних секторах грошового ринку, де тимчасово вони вивільнюються з обігу, і спрямовує їх в інші сектори, в яких прибутковість вища і є тимчасова потреба в додаткових капіталах у грошовій формі. Перерозподільна функція кредиту дає змогу використовувати капітал з максимальною ефективністю. Водночас вона спричинює структурні зміни на макрорівні, які не завжди є оптимальними. Це наочні видно на прикладі України, де переливання капіталу із сфери виробництва в сферу обігу набрало загрозливого і руйнівного характеру.

Економія витрат обігу. Практична реалізація цієї функції безпосередньо впливає з економічної сутності кредиту, джерелом якого є фінансові ресурси, які тимчасово вивільнюються в процесі обігу промислового і торгового капіталу. Тимчасовий розрив між надходженням і використанням грошових коштів суб'єктів господарської діяльності може визначити не тільки їх надлишок, а й їх нестачу. Саме тому дістали таке широке застосування позики на поповнення тимчасової нестачі власних обігових коштів, які використовуються практично всіма позичальниками і які значно прискорюють процес обігу й таким чином здійснюють економію загальних витрат обігу капіталу.

Концентрація капіталу. Процес концентрації капіталу є неодмінною умовою стабільного розвитку економіки та пріоритетною метою будь-якого суб'єкта господарювання. Важливу роль у вирішенні цього завдання відіграють кредитні кошти. Вони в короткий термін дають змогу розширити обсяги виробництва і таким чином отримати додатковий прибуток.

Обслуговування товарообігу. У процесі реалізації цієї функції кредитна система активно впливає на прискорення не тільки товарного, а й грошового обігу, зменшуючи кількість готівки в обігу.

Форми кредиту

Кредит надається у двох основних формах — грошовій і товарній. Відповідно вирізняють банківський і комерційний кредит.

Банківський кредит надається у грошовій формі і оформлюється кредитною угодою, яка укладається між комерційним банком і позичальником.

Комерційний кредит надається у товарній формі. Суб'єктами таких кредитних відносин, як правило, є партнери по бізнесу, які пов'язані між собою умовами угоди поставки. Продавець (постачальник) надає кредит покупцю у формі відстрочки платежу за товарну поставку. Такий кредит оформлюється векселем — простим або переказним.

Простий вексель — це безумовне зобов'язання покупця сплатити борг в обумовлений термін.

Переказний вексель — це розпорядження кредитора своєму боржнику сплатити борг третій особі.

До закінчення терміну обігу вексель може використовуватися як засіб платежу й обігу в розрахунках між суб'єктами господарювання. Він передається від покупця до продавця на основі індосаменту (передаточного надпису на зворотному боці векселя). Як і будь-який інший цінний папір вексель має свою номінальну та курсову вартість. Особливість вартості векселя полягає в тому, що його курсова вартість завжди нижча за номінальну. Тому вексель обертається за курсовою вартістю, а погашається за номінальною. Дохід за векселем сплачується у формі дисконту, який отримує кредитор від позичальника. Розмір дисконту розраховується залежно від загальної дохідності векселя і терміну, який залишився до його погашення.

1.3. Характеристика загальних умов отримання кредиту

Для того щоб одержати кредит, позичальник звертається до банку з кредитною заявкою, до якої входить певний пакет документів. Склад необхідних документів залежить від характеру кредитної операції і для різних клієнтів він може бути різним.

Кредити надаються на основі укладеної між банком і позичальником кредитної угоди (договору). До укладення кредитного договору банк повинен ретельно проаналізувати кредитоспроможність позичальника, здійснити експертизу проекту чи господарської операції, що пропонується для кредитування, визначити ступінь ризику для банку та структуру майбутньої позички (суму, строк, процентну ставку тощо).

У кредитному договорі передбачаються мета, сума, строк, порядок, форма видачі і погашення кредиту, форма забезпечення зобов'язань позичальника, процентна ставка, порядок і форма сплати процентів та основного боргу, права, зобов'язання, відповідальність сторін щодо надання і погашення кредитів, перелік відомостей, розра-

хунків та інших документів, необхідних для кредитування, періодичність їх подання банку, можливість здійснення банком перевірок на місці наявності і стану зберігання заставного майна тощо. Зміст кредитного договору визначається сторонами залежно від конкретної кредитної операції.

У разі виникнення у позичальника тимчасових фінансових труднощів з об'єктивних причин та неможливості у зв'язку з цим погасити кредит у строк, встановлений кредитним договором, банк може в окремих випадках надати позичальнику відстрочку (продлонгацію) погашення боргу зі зміною кінцевого строку погашення кредиту. Продлонгація кредиту оформляється додатковою угодою до кредитного договору.

Банківське кредитування здійснюється із застосуванням таких позичкових рахунків: простого, спеціального, контокорентного.

Простий позичковий рахунок є найпоширенішою формою банківського строкового кредитування. На ньому може бути тільки активне (дебетове) сальдо, кожен факт видачі і погашення кредиту оформлюється відповідними документами клієнта або банку (платіжне доручення, розпорядження кредитного відділу банку операційному відділу тощо).

Спеціальний позичковий рахунок застосовується банком в окремих випадках, наприклад, при кредитуванні позичальника під заставу векселів. Він є формою обліку позичок до запитання. Якщо на цьому рахунку виникає кредитове сальдо, воно того самого дня має бути зараховане на поточний рахунок позичальника. Погашення кредиту може здійснюватися як за платіжними дорученнями позичальника, так і шляхом зарахування коштів, які надходять на користь позичальника від боржників за векселями, в кредит спеціального позичкового рахунка. Банк має право стягнути заборгованість за спеціальним позичковим рахунком у будь-який час без попередження клієнта, але це має бути передбачено кредитною угодою.

Контокорентний рахунок — це активно-пасивний рахунок, на якому обліковуються всі операції банку з клієнтом. На ньому відображають, з одного боку (за дебетом), заборгованість клієнта перед банком і всі платежі з рахунка за дорученням клієнта, а з іншого (за кредитом) — надходження коштів клієнту в банк від платників.

Контокорентний рахунок поєднує в собі позичковий рахунок з поточним і може мати дебетове або кредитове сальдо. Операції на ньому здійснюються за допомогою письмових доручень клієнта. Клієнт

банку з цього рахунка отримує кредит за оведрафтом, тобто кредит у розмірі дебетового залишку на рахунку.

Банк здійснює контроль за виконанням позичальниками умов кредитного договору, цільовим використанням кредиту, своєчасним і повним його погашенням і сплатою процентів за ним. В разі виникнення порушень умов кредитного договору з боку позичальника банк має право застосовувати економічні і правові санкції.

У разі погіршення економічного стану позичальника, використання ним кредиту не за цільовим призначенням, ухилення від контролю банку, надання недостовірної звітності й запущеності бухгалтерського обліку, несвоєчасного повернення кредиту, а також якщо наданий кредит виявляється незабезпеченим, банк має право пред'явити вимогу про дострокове стягнення кредиту і процентів за ним, у тому числі шляхом спрямування стягнення на забезпечення в установленому законодавством порядку.

Якщо виявлено факти використання кредиту не за цільовим призначенням, банк має право достроково розірвати кредитний договір, що є підставою для стягнення всіх коштів у межах зобов'язань позичальника за кредитним договором.

У разі несвоєчасного погашення боргу за кредитами та процентами і ненадання банком пролонгації погашення кредиту він має право застосувати штрафні санкції у розмірах, передбачених кредитним договором.

У разі відмови позичальника від оплати боргів за позичками банк стягує борги в претензійно-позовному порядку.

Якщо позичальник систематично не виконує зобов'язань щодо сплати боргу відповідно до кредитної угоди, банк може звернутися у передбаченому законом порядку із заявою про порушення справи про банкрутство.

З метою прискорення розрахунків за простроченими кредитами банк може використовувати такі форми, як перевідступлення права вимоги та переведення боргу іншій особі.

Згідно зі ст. 197 Цивільного кодексу України, в період дії зобов'язань може відбуватися заміна кредитора або боржника. Кредитор (банк) може передавати свої права за зобов'язаннями іншій особі, оформивши це угодою про перевідступлення права вимоги. Перевідступлення права вимоги оформляється письмовою угодою з повідомленням про це боржника.

Переведення боргу оформляється письмовою угодою між первинним боржником і новим боржником. Укладення угоди про переведення боргу можливе тільки за згодою комерційного банку, який видав позику первинному боржнику.

1.4. Форми забезпечення повернення банківських позичок

Під *формою забезпечення повернення банківської позички* слід розуміти конкретне джерело погашення боргу, юридично оформлене право кредитора на його використання, організацію контролю банку за достатністю цього джерела.

Основною передумовою повернення банківської позички є цільові грошові надходження, дохід, прибуток від реалізації, прокредитованого об'єкта. Але будь-яка кредитна операція пов'язана з певним ризиком. Тобто можлива ситуація, що позичальник не зможе одержати достатньої суми цільових грошових надходжень, доходу, прибутку і тому не забезпечить своєчасного повернення боргу. Для страхування цього ризику застосовуються певні форми страхування повернення боргу, або певні гарантії.

У банківській практиці використовується два джерела погашення позичок — первинні і вторинні.

Для фінансово стабільних позичальників, які належать до першокласних клієнтів банку, цілком достатньо закріпити в кредитній угоді первинне джерело погашення позички. Але першокласні клієнти не домінують у загальній масі позичальників, тому здебільшого банки змушені застосовувати, поряд з первинними, і вторинні (додаткові) засоби захисту від кредитного ризику, тобто вимагати від позичальників певного забезпечення.

В Україні, згідно з чинним законодавством, банки можуть використовувати такі форми забезпечення позичок:

- заставу;
- гарантію;
- перевідступлення (цесію) на користь банку вимог і рахунків до третьої особи;
- іпотеку;
- страхову угоду (поліс).

Застава — це спосіб забезпечення зобов'язання. Найпоширенішою є застава, обумовлена договором, коли боржник добровільно віддає майно в заставу і оформляє це угодою з кредитором.

Заставою може бути забезпечена тільки справжня вимога. Це означає, що договір застави не має самостійного характеру, тобто його не можна укласти поза договором, виконання якого він забезпечує.

Предметом застави може бути будь-яке майно, яке, відповідно до законодавства України, може бути відчужене заставодавцем, а також цінні папери і майнові права.

Заставне майно мусить мати:

- високу ліквідність, тобто здатність до конвертації в грошові кошти;
- здатність до тривалого зберігання (як правило, протягом терміну користування позичкою);
- стабільні ціни;
- низькі витрати щодо зберігання і реалізації;
- легкий доступ для контролю.

Кредитор — заставотримач має право реалізувати заставне майно, якщо забезпечене ним зобов'язання не буде виконано. Кредитор має право у разі невиконання боржником — заставодавцем забезпеченого заставою зобов'язання отримати задоволення з вартості заставного майна раніше за інших кредиторів боржника.

Застава повинна забезпечити не тільки повернення позички, а й сплату процентів і пені за договором. Вартість застави має бути вищою, ніж розмір позички.

Тема 2. Різновиди кредитних операцій

Класифікація кредитів

Залежно від цільового спрямування кредит може бути виробничим і споживчим.

Виробничі кредити використовуються у сфері виробництва та реалізації сукупного суспільного продукту.

Споживчий кредит надається фізичним особам на споживчі цілі, пов'язані з поліпшенням житлових умов, створенням підсобного домашнього господарства, придбанням товарів у кредит та на задоволення інших потреб.

У свою чергу, виробничі та споживчі кредити поділяються на кредити в поточну та в інвестиційну діяльність.

Кредити в поточну діяльність — кредити, надані позичальникам на задоволення тимчасової потреби в коштах для придбання поточ-

них активів у разі розриву між часом надходження коштів та здійснення витрат.

Кредити в поточну діяльність включають усі кредити, надані на купівлю сировини та інших виробничих запасів, на сезонні затрати та інші цілі.

До кредитів у поточну діяльність належать:

- розрахунки за овердрафтом;
- кредити за внутрішніми торговельними операціями;
- кредити за експортно-імпортними операціями;
- інші кредити в поточну діяльність.

Кредити в інвестиційну діяльність — кредити, надані позичальникам на задоволення тимчасової потреби в коштах при здійсненні ними інвестиційних вкладень. До них належать: кредити на будівництво та освоєння землі; кредити на купівлю будівель, споруд, обладнання та землі; на придбання цінних паперів; фінансовий лізинг та ін.

За строками користування кредити поділяються на:

- *короткострокові*, які надаються терміном до одного року;
- *довгострокові*, які надаються терміном понад один рік. Довгострокові кредити можуть надаватися на відновлення, розширення та створення основних фондів (основного капіталу). Об'єктами кредитування можуть бути капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію та розширення вже діючих основних фондів, на нове будівництво, на приватизацію та ін.

За методами надання кредити поділяються на:

- надані у разовому порядку;
- надані відповідно до відкритої відкличної або безвідкличної кредитної лінії.

За термінами погашення кредити поділяються на такі, які погашаються:

- водночас;
- у розстрочку;
- достроково (на вимогу кредитора або за заявою позичальника);
- після закінчення обумовленого періоду (місяця, кварталу, тощо).

Залежні від кількості кредиторів кредити можуть бути:

- надані одним банком;
- консорціумні, тобто кредити, що надаються тимчасовими об'єднаннями банків (банківськими консорціумами).

Залежно від видів забезпечення виконання зобов'язань кредити поділяються на такі види:

- **кредити, забезпечені заставою.** В заставу може прийматися майно (нерухомість, транспортні засоби, космічні об'єкти, товари в обороті або переробці, цінні папери тощо) або майнові права. Заставадавцем може виступати як сам позичальник, так і третя особа (майновий поручитель);
- **кредити, забезпечені порукою,** тобто фінансами третьої особи, яка несе перед банком, як правило, солідарну відповідальність разом з боржником;
- **кредити, забезпечені гарантією,** тобто фінансами третьої особи, яка несе перед банком субсидіарну відповідальність разом з боржником;
- **кредити з іншим забезпеченням** (страхування, тощо), яке застосовується як додатковий захід забезпечення повернення кредитів та сплати відсотків;
- **незабезпечені** (бланкові кредити).

Фізичним особам банк надає:

- *Споживчі кредити*, які надаються тільки у національній валюті на *поточні потреби* для придбання товарів довгострокового споживання та для оплати послуг, *в інвестиційну діяльність* — на купівлю та будівництво нерухомості житлового призначення та освоєння землі.
- *Кредити на поповнення платіжних карток міжнародних платіжних систем*, які надаються як у національній, так в іноземних валютах.

2.2. Види кредитів

Кредитування під забезпечення цінними паперами

Кредитування клієнтів здійснюється банками з урахуванням певних особливостей, що притаманні окремим видам позичок. Найсуттєвішими є особливості надання і погашення таких кредитів: під заставу цінних паперів, контокорентного, споживчого й іпотечного.

В умовах ринкової економіки суб'єкти господарської діяльності володіють значною кількістю державних і підприємницьких цінних паперів, які можуть використовуватися для забезпечення банківських кредитів. *Позички під заставу цінних паперів* — зручна форма кредитних відносин між кредитором і позичальником, бо вони ґрунтуються на відносно нескладній операції прийняття в заставу

і визначення вартості цінних паперів. Витрати на зберігання такої застави незначні, оскільки цінні папери зберігаються в банку на окремому рахунку “депо”. Не є трудомісткою й оцінка їхньої заставної вартості. Вона визначається шляхом котирування цінних паперів на фондовому ринку. Одержувачем кредиту може бути будь-яке платоспроможне підприємство, якому на правах власності належать цінні папери зовнішніх емітентів, тобто інших банків, підприємств, органів державної влади.

Перед тим як надати клієнту кредит під заставу цінних паперів, банк повинен з'ясувати:

- якість цінних паперів (тобто справжність і платоспроможність їхніх емітентів);
- можливість реалізації цінних паперів на вторинному ринку (наприклад, не реалізуються на фондовій біржі цінні папери пайових товариств і акціонерних товариств закритого типу);
- котирування цінних паперів на фондовій біржі.

Для одержання позички клієнт надає банку заяву, до якої додає реєстр заставних цінних паперів. У разі позитивного вирішення питання про кредитування між банком і клієнтом укладається кредитна угода і угода про заставу.

Після надання кредиту банк стає власником цінних паперів на термін дії застави. Дивіденди, що надходять за акціями, зараховуються на рахунок клієнта.

Після закінчення строку застави і за відсутності претензій до позичальника банк переоформлює заставні документи і повертає йому цінні папери.

Якщо позичальник неспроможний погасити борг, банк-кредитор може продати цінні папери на фондовій біржі. Сума, одержана від реалізації заставних цінних паперів, спрямовується на погашення кредиту, а якщо виторг перевищує суму заборгованості, різниця спрямовується на поточний рахунок клієнта.

При наданні позички її розмір встановлюється як певний процент від заставної вартості цінних паперів. Цей процент визначається ступенем ризику для банку за кожним цінним папером, що є забезпеченням кредиту. Зокрема, обсяг позики, що надається під заставу державних цінних паперів, встановлюється в розмірі 90 % від їхньої заставної вартості; під банківські акції, зареєстровані на фондовій біржі, він може бути на рівні 70–80 % вартості акцій, а під ко-

тирувані цінні папери підприємницьких структур — на рівні 60–70 % від їх заставної ціни.

Надавши позику під цінні папери, банк періодично перевіряє клієнта з метою з'ясування його фінансового стану, а також спостерегає за фінансовим станом емітентів і ринковою вартістю застави.

Крім того, банк повинен переконатися в тому, що одержані клієнтом кошти використано на виробничі потреби, а не для купівлі нових цінних паперів. Ця умова спрямована на обмеження біржової спекуляції позичальників і зниження ризику банкрутства клієнтів.

Кредитування під вексель

Вексель (від нім. *Wechsel* — зміна, розмін) — це письмове боргове зобов'язання, оформлене за нормами особливого (вексельного) законодавства, яке видається позичальником кредитору. Вексель — універсальний платіжний, розрахунковий, кредитний документ, придатний для оплати товарів та послуг, надання короткострокових кредитів, переоформлення раніше наданих кредитів.

Простий вексель (соло) — свідоцтво, яке містить письмове беззастережне зобов'язання векселедавця сплатити суму грошей подавачу векселя або особі, яка вказана у векселі, через встановлений строк або після подання.

Переказний вексель (трата) являє собою документ, який містить письмове беззастережну вказівку векселедавця особі, на яку виставлено вексель (платнику), сплатити зазначену суму грошей векселетримачу або особі, яка зазначена у векселі, через встановлений строк або на вимогу.

Платником за простим векселем є векселедавець, за переказним — інша особа, яка бере на себе зобов'язання сплатити вексель у строк і яка є вексельним боржником.

Видаючи простий вексель, векселедавець стає зобов'язаним перед векселетримачем. За переказним векселем зобов'язаним є платник, тому переказний вексель насамперед подається платнику для *акцепту* (від лат. *acceptus* — прийнятий), тобто для згоди на оплату. Шляхом акцепту платник бере на себе зобов'язання сплатити переказний вексель. Акцепт оформлюється надписом на векселі (“Акцептовано”, “Зобов'язуюся сплатити” або іншим рівнозначним словом чи фразою) і підписом платника. Таким чином, він стає акцептантом — головним вексельним боржником. За простим векселем векселедавець зобов'язаний так само, як і акцептант за переказним.

Векселетримач після закінчення встановленого строку може подати вексель до сплати або, не чекаючи встановленого строку, може передати його іншій особі за допомогою спеціального передаточного надпису — *індосаменту* (від лат. *indorsum* — спина) на звороті векселя або на спеціально прикріпленому аркуші — *алонжі* (від фр. *allonge* — надставка), але вже для сплати свого боргу або він може продати вексель. Продаж векселя до настання строку погашення називається зарахуванням *векселя* і має на меті негайне отримання грошей.

Платіж за векселем (у межах всієї вексельної суми або тільки її частини) може бути гарантовано третьою особою або однією з осіб, які підписали вексель. Таке вексельне поручництво називається *аваль* (від фр. *aval* — поручництво за векселем); оформляється гарантійним надписом та підписом аваліста — особи, яка здійснює аваль. Аваль може бути здійснено і за допомогою видачі спеціального документа. За поручництва авалісти беруть плату.

Кредит під заставу векселя. Про таку операцію вже згадувалася, коли розглядався характер забезпечення кредиту: йшлося про те, що вексель є засобом забезпечення кредиту.

Під заставу векселя банк може надати разовий кредит. Розмір кредиту становить 60–90 % номінальної суми векселя. Термін кредиту визначається строком погашення векселя. При здійсненні такої операції банк ретельно аналізує вексель: правильність юридичного оформлення, платоспроможність векселетримача, а також зміст операції, яка лежить в основі виписки векселя. На векселі банк ставить надпис “Валюта в заставу”, “Валюта в забезпечення” і зберігає вексель до закінчення строку у встановленому порядку.

Кредит під заставу векселя може мати постійний характер. Такий кредит видається зі спеціального позичкового рахунка в межах наданого позичальнику ліміта кредитування, який окремо встановлюється для кожного клієнта. Погашення кредиту здійснюється або перерахуванням коштів з поточного рахунка клієнта на позичковий, або за рахунок платежів за заставними векселями. Спеціальний позичковий рахунок відкривається тільки солідним клієнтам, які мають велику кількість надійних векселів, строк погашення за якими ще не настав. Найбільш ефективний у взаємовідносинах банку з торговельними та постачально-посередницькими підприємствами.

Дисконтний кредит. Банки досить часто дисконтують векселі. Це одна з найдавніших традиційних банківських операцій. Здійснюється через індосамент (передаточний надпис на векселі). Векселетримач у

момент зарахування отримує вексельну суму за мінусом дисконтного відсотка, або дисконту. Оскільки векселетримач отримує гроші, не чекаючи строку погашення, то фактично він отримує від банку кредит.

Акцептний кредит

Банк часто буває акцептантом, тобто платником за переказним векселем. Акцептний кредит, на відміну від дисконтного, не набуває характеру кредиту, а є лише гарантією, наданою банком. Акцептуючи вексель, банк гарантує здійснення платежу точно в зазначений термін. Векселетримач вносить вексельну суму в банк до настання строку платежу за векселем (зазвичай за 1–2 дні), а також сплачує комісію за акцепт (зазвичай 0,5 % від суми).

Авальний кредит

Банки та інші кредитні установи часто виступають авалістами (поручниками за векселем). За видачу вексельного поручництва банк стягує плату, так званий надписний відсоток. У разі надання авального кредиту, так само як і при акцептному кредиті, йдеться власне не про позику, а лише про гарантії, які надаються банком на погашення вексельної суми або її частини.

Зазначимо, що три останні форми кредиту (особливо акцептний та авальний) мають характер опосередкованого кредитування, не мають безпосереднього справи з наданням додаткових коштів у тимчасове користування позичальнику.

Форфетування

Форфетування (від фр. *a forfait* – повністю) – купівля банком в експортера (кредитора) комерційних векселів, акцептованих імпортером, або банком імпортера, строк платежу за якими ще не настав, виключаючи можливість регресу (повернення вимоги про стягнення боргу) на попередніх боржників. Вексель передається банку (форфейтору). Власник векселя (експортер) отримує відразу суму боргу за мінусом дисконтної ставки форфетування, яка зазвичай вища, ніж за іншими формами кредитування. Величина ставки залежить від категорії боржника, строків кредиту, валюти. Після настання строків платежу вексель пред'являється боржнику від імені форфейтора.

Зовні операція форфетування схожа з операцією дисконтування векселя, але відрізняється обсягом прав і обов'язань форфейтора і покущя векселя. Форфейтор не має права регресу на продавця векселя, тоді як власник векселя має право вимагати виплати за векселем у всіх осіб індосаментного ряду (осіб, зазначених на векселі).

Найчастіше ця операція застосовується в зовнішній торгівлі. Векселі купуються на великі суми і на тривалі строки (від 6 місяців до 5 років). Форфетування, як правило, застосовується як разова операція, пов'язана з купівлею-продажем одного векселя.

Особливості надання кредиту з контокорентного рахунка

Кредит за овердрафтом

Комерційні банки використовують таку форму економічних відносин з клієнтами, як *контокорентний кредит*. Він надається в національній або іноземній валюті відповідно до потреб клієнта в обсязі, який не перевищує встановленого ліміту. Для цього клієнту відкривається контокорентний рахунок (поточний рахунок з овердрафтом). На ньому щоденно відображаються всі платежі клієнта і надходження коштів на його адресу.

Оскільки суми платежів і надходжень, як правило, не збігаються, на поточному рахунку виникає дебетове або кредитове сальдо (залишок). Дебетове сальдо (овердрафт) свідчить про нестачу у клієнта власних коштів для забезпечення поточних платежів і він мусить домовлятися з банком про надання контокорентного кредиту. Кредитове сальдо означає, що клієнт має на поточному рахунку певну суму власних коштів.

Контокорентний рахунок відкривається клієнтам, з якими банк має тривалі й міцні відносини і які мають регулярну потребу в банківському кредиті. Цей рахунок насамперед застосовується для підприємств з високою кредитною репутацією.

Контокорентний кредит використовується тільки для фінансування поточного виробництва й обігу і не спрямовується на фінансування інвестицій. Процес кредитування оформляється кредитною угодою між банком і клієнтом. Наявність дебетового сальдо на контокорентному рахунку означає, що банк видав клієнту кредит.

За користування контокорентним кредитом банк стягує з клієнта плату, яка складається з процентів, нарахованих на дебетові залишки контокорентного рахунку, і комісійних платежів (оборотної комісії).

Плата за користування контокорентним кредитом є найбільшою у банківській практиці, оскільки цей кредит пов'язаний з підвищеним ризиком для банку і є дуже зручним для клієнта. Він забезпечує останньому можливість оперативного користуватися правом залучення банківських коштів для врівноваження зобов'язань і вимог.

Кожному клієнту банк встановлює ліміт кредитування за контокорентним рахунком, який обмежує розмір дебетового сальдо, що може виникнути на певну дату.

Можуть виникати ситуації, коли встановленого банком ліміту недостатньо для покриття від'ємного сальдо між вимогами і зобов'язаннями клієнта. У цьому разі банк без укладення додаткової кредитної угоди може дозволити своїм найнадійнішим клієнтам невелике короткострокове збільшення ліміту кредитування. Якщо від'ємне сальдо (овердрафт) за контокорентним рахунком часто перевищує ліміт, то банк з'ясує причини відхилень і в разі необхідності укладає з позичальником нову кредитну угоду.

Користування контокорентним кредитом не виключає можливості оформлення клієнтам у банку інших кредитів, якщо очікується тимчасове збільшення потреби в позичкових коштах порівняно з встановленим лімітом за контокорентним рахунком.

Контокорентний кредит надається, як правило, під забезпечення, але клієнтам, які мають бездоганну репутацію, він може надаватися і без забезпечення, тобто у вигляді бланкового. У цьому випадку банк може вимагати від позичальника виконання спеціальних умов. Зокрема, це може бути відмова клієнта від продажу певного виду майна, яке може слугувати заставою за кредитом.

В угоді на використання клієнтом контокорентного кредиту банк має право для захисту своїх інтересів передбачати право закриття контокорентного рахунка без попередження клієнта. Тому контокорентний кредит належить до позичок до запитання. Його погашення здійснюється шляхом спрямування на рахунок поточних надходжень коштів на користь клієнта.

Кредит з контокорентного рахунка (надалі овердрафт) надається клієнту на підставі договору, в якому зазначається ліміт овердрафту, умови його використання, відсотки за ним, а також відповідальність за несвоєчасне повернення.

Основною метою відкриття овердрафту є надання можливості клієнтам, що мають позитивну репутацію, ведуть стабільний бізнес, з постійними, рівномірними оборотами за поточним рахунком здійснювати платежі з поточного рахунка в разі тимчасової, короткотермінової відсутності коштів на ньому.

Оскільки овердрафт, за визначенням, надається платоспроможним клієнтам на відносно короткий термін і має незначний розмір порівняно з обсягом оборотів за поточним рахунком, то цей вид кре-

диту належить до категорії стандартних і не потребує обов'язкового оформлення забезпечення.

За строками погашення вирізняють два види овердрафту:

- погашення кредиту відбувається кожного разу при наявності коштів на розрахунковому рахунку за рахунок надходження коштів на поточний рахунок позичальника (овердрафт 1).
- погашення кредиту відбувається в кінці строку дії договору або дії додаткових угод на надання окремих траншів у межах ліміту (овердрафт 2).

Відбір клієнтів, яким може бути відкрито овердрафт

Овердрафт може бути відкрито лише клієнтам, які відповідають таким умовам:

- мають постійні і стабільні надходження на поточний рахунок;
- мають стійкий фінансовий стан.

Як виняток, овердрафт може бути відкрито позичальнику, який не відповідає цим умовам, за наявності високоліквідної застави.

При аналізі фінансового стану позичальника основну увагу необхідно звертати на обсяг оборотів за поточним рахунком, їх зміст та оцінку бізнесової стабільності клієнта.

Підприємствам, що мають сезонний характер виробництва, овердрафт може бути відкрито лише на термін сезону виробництва. При цьому для аналізу оборотів за поточним рахунком доцільно також використовувати дані за попередній сезон виробництва.

Рішення про відкриття овердрафту приймається Кредитним комітетом банку або Кредитним комітетом філії в межах встановленого ліміту кредитування.

Для розгляду банком можливості відкриття овердрафту позичальник звертається до банку з обґрунтованим клопотанням і документами, необхідними для визначення кредитоспроможності позичальника та ліміту овердрафту. Це зокрема:

- а) заява, яка має містити інформацію про термін, на який запитується овердрафт, бажаний термін погашення основної суми боргу за овердрафтом та забезпечення, якщо овердрафт надається в порядку винятку;
- б) протокол згоди засновників позичальника на відкриття овердрафту;
- в) за останні два квартали:
 - баланс підприємства;
 - звіт про фінансові результати;

- г) на вимогу банку розрахунок очікуваних грошових потоків на поточний місяць;
- д) на вимогу банку розшифровка дебіторської та кредиторської заборгованості на останню звітну дату;
- є) копії ліцензій, якщо діяльність позичальника ліцензується;
- ж) довідки інших банків, в яких позичальник має розрахункові рахунки;
- з) інші документи, необхідність в яких виникла в процесі розгляду та супроводження кредиту.

Встановлення ліміту овердрафту

Для визначення ліміту овердрафту використовується середньомісячний оборот за кредитом поточного рахунка клієнта в банку за період не менше шести повних календарних місяців, що передують прийняттю рішення про відкриття овердрафту (або за попередній сезон виробництва для підприємств із сезонним характером виробництва).

При визначенні ліміту овердрафту не враховуються надходження, пов'язані з наданням усіх видів кредитів, фінансовою допомогою, транзитними оборотами.

Середньомісячний оборот за кредитом поточного рахунка клієнта за шість місяців визначається шляхом знаходження середнього кредитового обороту за поточним рахунком за шість місяців, який розраховується діленням чистого кредитового обороту за поточним рахунком (тобто надходжень на рахунок за винятком транзитних надходжень) загалом за шість місяців на кількість місяців.

Ліміт овердрафту встановлюється диференційовано залежно від ступеня надійності позичальника, рівня забезпечення, в розмірі до 20 % середньомісячного кредитового обороту за поточним рахунком у банку або в іншому розмірі за погодженням Кредитного комітету банку.

За аналогією розраховується ліміт овердрафту для підприємств із сезонним характером виробництва, але для розрахунку застосовуються дані і кількість місяців сезону виробництва.

Ліміт овердрафту підлягає щомісячному перегляду залежно від зміни обсягів обороту за кредитом поточного рахунка.

За домовленістю сторін ліміт за овердрафтом може зменшуватися в певній пропорції кожного місяця, доки не досягне нульового значення.

Термін овердрафту

Загальний строк дії договору за овердрафтом, як правило, встановлюється на обумовлений термін (тиждень, місяць тощо), але не більше одного року.

Для підприємств із сезонним характером виробництва термін овердрафту встановлюється від одного місяця до кількості місяців у сезоні виробництва.

За домовленістю сторін термін овердрафту може бути продовжено.

Термін овердрафту має бути перервано, якщо протягом дії овердрафту з'являться ознаки втрати клієнтом кредитоспроможності (різке зменшення кредитового обороту за поточним рахунком; збиткова діяльність; при овердрафті 1 дебетовий оборот за розрахунковим рахунком перевищує кредитовий оборот протягом десяти банківських днів; прострочка сплати відсотків та комісій за користування овердрафтом).

Відсотки та комісії за користування овердрафтом

Базовий рівень відсотків та комісій за користування овердрафтом встановлюється Комітетом з управління активами і пасивами банку.

Відсотки за користування овердрафтом нараховуються виходячи із щоденного фактичного залишку коштів на рахунку овердрафту під час вечірнього закриття овердрафту.

Відсотки за користування овердрафтом нараховуються щоденно або не рідше одного разу на місяць залежно від виду овердрафту за період з 1 числа місяця до останнього календарного дня звітного місяця і сплачуються клієнтом щоразу за наявності кредитового сальдо на поточному рахунку під час вечірнього закриття овердрафту або не рідше одного разу на місяць залежно від виду овердрафту, а також під час закриття овердрафту за фактичний термін користування овердрафтом.

Облік операцій за овердрафтом

Для обліку операцій з відкриття овердрафту клієнтам банку використовуються балансові рахунки IV порядку Класу 2:

2000 — рахунки за овердрафтом суб'єктів господарської діяльності;

2008 — нараховані проценти за овердрафтом.

Після укладення угоди про овердрафт банк обліковує ліміт овердрафту на позабалансовому рахунку 9129, якщо ліміт овердрафту згідно з угодою про надання овердрафту вважається безвідкличним,

і на позабалансовому рахунку 9819, якщо ліміт овердрафту згідно з угодою про надання овердрафту вважається відкличним.

Овердрафт 1

При наданні овердрафту на рахунок 2600 кошти не перераховуються, а встановлюється ліміт на поточний рахунок клієнта в сумі згідно із встановленим за договором лімітом овердрафту. Уся сума овердрафту враховується на позабалансовому рахунку. Ліміт для рахунка означає можливість існування на рахунку 2600 дебетового залишку і сплати клієнтом з його рахунка суми, більшої за поточний (кредитовий) залишок (але в рамках встановленого ліміту). На рахунку 2000 при вечірньому закритті овердрафту враховується тільки сума овердрафту, використана клієнтом (дебетове сальдо на рахунку 2600). Для цього при вечірньому закритті овердрафту, якщо на рахунок клієнта активний залишок, робиться проведення Дт. 2000 Кт. 2600 на суму активного залишку. Якщо при вечірньому закритті овердрафту на рахунок клієнта пасивний залишок, робиться проведення Дт. 2600 Кт. 2000 на величину цього залишку — в рахунок погашення овердрафту. У підсумку, одразу після вечірнього закриття овердрафту залишок на 2600 повинен дорівнювати 0, а залишок на 2000 — сумі використаного на цей момент овердрафту. Ліміт за рахунком клієнта скидається в нуль при вечірньому закритті овердрафту (клієнт не може скористатися овердрафтом після вечірнього закриття овердрафту).

Невикористана сума овердрафту (поточні зобов'язання банку перед клієнтом) враховується на позабалансовому рахунку (9129, 9819) і коригується під час вечірнього закриття.

Відсотки за овердрафтом нараховуються щодня на суму фактичного залишку за овердрафтом, що виник під час вечірнього закриття овердрафту (залишок на 2000). Робиться таке проведення: Дт. 2008 Кт. 6020. Якщо клієнту надійшли кошти під час вечірнього закриття овердрафту на розрахунковому рахунку виникло кредитове сальдо, то грошові кошти з розрахункового рахунка списуються на погашення нарахованих відсотків за кредитом у першу чергу (залишок після погашення відсотків спрямовується на погашення кредиту). Погашаються відсотки автоматично під час вечірнього закриття овердрафту, сплата відображується бухгалтерським проведенням Дт. 2600 Кт. 2008.

Овердрафт 2. При наданні траншу робиться проведення:
Дт. — овердрафт (рахунок 2000)

Кт. — поточний рахунок клієнта (рахунок 2600) — на суму виданого траншу.

При закінченні строку дії договору або додаткової угоди на надання траншу робиться таке проведення:

Дт. — поточний рахунок клієнта (рахунок 2600)

Кт. — овердрафт (рахунок 2000) — на суму заборгованості за овердрафтом.

Відсотки нараховуються щомісяця за звітний місяць Дт. 2008 Кт. 6020. Сплата відсотків здійснюється згідно умов договору, при цьому виконується проведення Дт. 2600 Кт. 2008.

У разі порушення строків сплати основного боргу або процентів за овердрафтом заборгованість за овердрафтом відноситься на відповідні рахунки короткострокових кредитів.

У разі прострочення сплати процентів за овердрафтом відповідна сума нарахованих процентів переноситься на рахунок прострочених нарахованих доходів:

Дт. 2069 “Прострочені нараховані доходи”

Кт. 2008 “Нараховані доходи за овердрафтом” — на суму нарахованих доходів, сплата яких затримана.

Випадок несплати відсотків (прострочення відсотків) виникає в разі несплати нарахованих відсотків упродовж 7 днів з дати останнього дня погашення відсотків за умовами договору або по закінченні терміну дії угоди про овердрафт.

Водночас основна сума боргу за овердрафтом переноситься на рахунок відповідної заборгованості за наданими кредитами і виконується проведення:

Дт. 2062 “Інші короткострокові кредити в поточну діяльність”

Кт. 2000 “Рахунки за овердрафтом”.

У подальшому нарахування відсотків здійснюється на рахунок 2068 проводкою Дт. 2068 Кт. 6026.

У разі прострочення строку погашення основної суми боргу за овердрафтом залишок за овердрафтом переноситься на рахунок простроченої заборгованості за наданими кредитами, при цьому виконується проведення:

Дт. 2067 “Прострочена заборгованість за іншими кредитами в поточну діяльність”

Кт. 2000 “Рахунки за овердрафтом”.

У разі визнання заборгованості за овердрафтом сумнівною залишок за рахунком овердрафту переноситься на рахунок сумнівної заборгованості за наданими кредитами (рахунок 2090).

Позичальнику щомісяця повинна надаватися інформація про розмір середньомісячної заборгованості за овердрафтом та нараховані відсотки, пеню та інші платежі за користування овердрафтом.

Онкольний кредит

Онкольний кредит (від англ. *on call* — за вимогою) є різновидом контокорентного кредиту і видається зазвичай під забезпечення товарно-матеріальних цінностей, або цінних паперів. У межах забезпеченого кредиту банк сплачує рахунки клієнта, отримуючи право погашення кредиту на першу свою вимогу, за рахунок коштів, які надходять на рахунок клієнта, а в разі їх нестачі — шляхом реалізації застави. Відсоткова ставка за онкольним кредитом нижче, ніж за звичайними банківськими кредитами.

Тема 3. Розрахунково-касові операції банків

3.1. Загальні основи розрахунково-касового обслуговування клієнтів

Розрахунково-касові операції полягають у забезпеченні руху грошових коштів на рахунках клієнтів банків згідно з їхніми дорученнями.

За своїм характером ці операції власне є послугами і за них банки стягують плату з клієнтів у вигляді комісійної винагороди, а не процента. Одержання таких доходів обходиться банкам відносно дешево і без значних ризиків для їх фінансового стану. Тому збільшення обсягів розрахунково-касових операцій є надійним і вигідним способом збільшення доходів і підвищення рентабельності банківської діяльності.

Для клієнтів банків розрахунково-касові операції забезпечують одержання грошового еквівалента за реалізовану продукцію чи послуги, оплату необхідних для виробництва матеріальних ресурсів, виплату заробітної плати працівникам, оплату зобов'язань перед бюджетом та позабюджетними фондами, накопичення та використання заощаджень тощо.

Важливе місце в розрахунково-касових операціях посідають платіжні інструменти, під якими розуміють певні носії інформації, що є для банків правовою підставою для здійснення грошових переказів на рахунки чи виконання касових операцій (чек, вексель, платіжне доручення, різні види платіжних карток тощо).

Розрахунково-касові операції банки здійснюють з урахуванням загальних принципів, на яких базується організація платіжних сис-

тем. Особливе значення для організації банками розрахунково-касового обслуговування клієнтів мають такі принципи:

- економічні агенти (юридичні особи) — власники грошових коштів мають право вибору форми платежу (готівкою чи безготівковий) та право вибору банку, в якому вони хочуть зберігати кошти і через який здійснюватимуть свої розрахунки у безготівковій формі;
- зберігання коштів у банках та переказування їх здійснюється на банківські рахунки, які відкриваються клієнтам на їх прохання за згодою банків. Кожний економічний агент має право відкрити декілька рахунків у різних банках;
- переказування коштів чи видача готівки з рахунка здійснюється банком за розпорядженням власника в порядку визначеної ним черговості та в межах залишку коштів на рахунку;
- форма переказування банком коштів з рахунка клієнта визначається самим клієнтом відповідно до форми безготівкових розрахунків, передбаченої в його господарському договорі (контракті) з контрагентом, при невтручанні банку в договірні відносини між ними. Економічні агенти, як правило, вибирають ті форми розрахунків, які найкраще захищають їхні інтереси в кожній конкретній господарській операції;
- строк переказування банком коштів з рахунка визначається клієнтом відповідно до порядку його розрахунків з контрагентом, передбаченого в їх господарському договорі. Безготівкові платежі між господарськими агентами будуються на принципі строкості і можуть бути залежно від визначеного в договорі строку достроковими, строковими і простроченими. Стосовно господарської операції, яка оплачується, платіж може бути: попереднім (авансовим); компенсаційним, тобто зробленим негайно після здійснення господарської операції; відстроченим, тобто здійсненим через певний строк після такої операції;
- відносини між банком і клієнтом у процесі розрахунково-касового обслуговування будуються на засадах партнерства і взаємної вигоди і здійснюються на підставі договору про розрахунково-касове обслуговування. У договорі передбачаються права та обов'язки сторін, а також їх відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань з фіксацією розмірів штрафів за кожне з таких порушень.

3.2. Ведення рахунків клієнтів

Ведення банками рахунків клієнтів є необхідною передумовою та важливою складовою їх розрахунково-касового обслуговування. Весь процес ведення рахунків умовно можна розділити на три стадії: відкриття, обслуговування, закриття рахунків.

Відкриття рахунків. Для зберігання грошових коштів і здійснення всіх видів операцій банки відкривають своїм клієнтам кілька видів рахунків: поточні, депозитні (вкладні), бюджетні. Перші два види рахунків можуть відкриватися в національній та іноземній валюті, а останній — тільки в національній.

Банки відкривають рахунки в національній валюті для таких груп клієнтів:

- юридичних осіб та фізичних осіб — суб'єкти підприємницької діяльності (далі — підприємства) — резидентів, зареєстрованих в установленому порядку;
- філій, представництв відділень, інших відокремлених підрозділів підприємств-резидентів, зареєстрованих в установленому порядку (далі — підрозділи підприємств);
- представництв юридичних осіб-нерезидентів, іноземних інвесторів;
- фізичних осіб (резидентів та нерезидентів).

Підприємство, одержавши згоду вибраного банку на розрахунково-касове обслуговування, подає йому такі документи для відкриття рахунка:

- заяву за встановленою формою, підписану керівником і головним бухгалтером підприємства;
- засвідчену нотаріально копію свідоцтва про державну реєстрацію;
- засвідчену нотаріально копію зареєстрованого статуту;
- копію документа, що підтверджує взяття підприємства на облік податковим органом;
- картку зі зразками підписів осіб, яким надано право розпоряджатися рахунком та підписувати розрахунково-касові документи, та відбитком печатки;
- довідку про реєстрацію підприємства в органах Пенсійного фонду України.
- довідку або документ про реєстрацію в фонді соціального страхування від нещасних випадків та профзахворювань України.

Фізичні особи відкривають поточні рахунки у національній валюті для зберігання вкладів “до запитання” та здійснення розрахунково-касових операцій з ними. Ці рахунки відкриваються для таких категорій фізичних осіб:

- резидентам: громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, що мають посвідку на проживання в Україні;
- нерезидентам: громадянам України, що постійно проживають за межами України; іноземцям та особам без громадянства, які проживають в Україні за відкритою візою строком до одного року та одержують платню за свою працю згідно з трудовою угодою (контрактом) у гривнях, які отримали спадщину в Україні або прибуток від своїх інвестицій в Україні.

Для відкриття поточного рахунка фізична особа подає банку такі документи: заяву за встановленою формою; документ, що засвідчує особу (паспорт або документ, що його замінює); картку зі зразком підпису, який учиняють у присутності працівника банку, що відкриває рахунок; довідку податкового органу про ідентифікаційний номер; договір на відкриття та обслуговування поточного рахунка.

Власник рахунка (резидент) може надавати довіреність іншій особі (резиденту) на здійснення операцій за його рахунком. Така довіреність засвідчується нотаріально або уповноваженою особою банку.

Фізичні особи (резиденти) за своїми поточними рахунками можуть здійснювати широке коло операцій у готівковій та безготівковій формі.

Нерезиденти при зарахуванні готівки в гривнях на свої поточні рахунки повинні подати підтвердження джерел її походження.

Депозитні (вкладні) рахунки в національній валюті відкриваються підприємствам, їх відокремленим підрозділам, фізичним особам на підставі депозитного договору, укладеного між банком і його клієнтом на певний строк.

Бюджетні рахунки відкриваються підприємствам (їх відокремленим підрозділам), військовим частинам, установам та організаціям, яким виділяються кошти за рахунок державного та місцевих бюджетів для цільового їх використання. Відкриття бюджетних рахунків здійснюється на підставі дозволів, які видаються фінансовими органами — розпорядниками бюджетних коштів, а також заяви клієнта про відкриття рахунка, картки зі зразками підписів осіб — розпорядників рахунків та відбитком печатки. Якщо клієнт має в цій установі

банку поточний рахунок, то бюджетний рахунок йому може бути відкрито лише на підставі заяви без подання інших документів.

Особливості відкриття рахунків в іноземній валюті. В іноземній валюті відкриваються поточні та депозитні (вкладні) рахунки в уповноважених банках для тих самих категорій клієнтів, що й для відкриття поточних та депозитних рахунків в національній валюті.

За поточними рахунками в іноземній валюті здійснюються розрахунково-касові операції, дозволені чинним законодавством. Це, зокрема, розрахунки між юридичними особами (резидентами та нерезидентами), пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю, та операції на валютному ринку України; надходження готівки; виплата готівки в іноземній валюті на витрати, пов'язані з відрядженнями, за переказами з-за кордону та за чеками і пластиковими картками фізичним особам (резидентам і нерезидентам); виплата авторських гонорарів, оплата праці нерезидентів; перерахування коштів за межі України на проведення виставок, конференцій, за навчання, лікування, членських внесків, пенсій, аліментів, спадщини тощо. Перелік таких операцій може збільшуватися чи зменшуватися залежно від зміни валютної політики в країні.

Депозитні (вкладні) рахунки в іноземній валюті відкриваються для тих категорій фізичних осіб (резидентів та нерезидентів), що й для відкриття поточних рахунків, на підставі договору між банком та клієнтом і за умови подання паспорта чи іншого документа, що засвідчує особу.

За відсутності претензій до клієнта керівник банку приймає рішення про відкриття рахунка, про що робиться запис на заяві клієнта із зазначенням номера рахунка та дати відкриття.

Обслуговування рахунків. З дати відкриття поточного рахунка, вказаної на заяві клієнта, банк може здійснювати на ньому операції із зарахування коштів у готівковій та безготівковій формі. Видаткові операції, тобто списання грошей з рахунка, банк має право здійснювати після одержання повідомлення від податкового органу про взяття рахунка на податковий облік.

Грошові кошти, що надійшли на адресу клієнта, банк зобов'язаний не пізніше наступного робочого дня зарахувати на його рахунок. У разі наявності грошей на рахунку клієнта банк повинен негайно — протягом операційного дня — виконати розпорядження клієнта про списання грошей з рахунка для оплати його боргових зобов'язань.

Якщо таке розпорядження надійшло в банк після завершення операційного дня, то воно виконується наступного дня.

Закриття рахунків. Банки закривають поточні рахунки підприємств у національній та іноземній валюті на підставі:

- заяви власника рахунка;
- рішення органу, на який покладено обов'язки щодо ліквідації підприємства;
- рішення суду або арбітражного суду про ліквідацію підприємства;
- інших обставин, передбачених чинним законодавством чи договором між банком та клієнтом.

Поточні рахунки фізичних осіб у національній та іноземній валюті закриваються на підставі їх заяви, в разі смерті та в інших випадках, передбачених договором або чинним законодавством. Залишки коштів на рахунку видаються готівкою або переказуються на інший рахунок за розпорядженням власника чи спадкоємців.

Закриття депозитних (вкладних) рахунків у національній та іноземній валюті юридичних та фізичних осіб здійснюється:

- в разі закінчення строку депозиту (вкладу), на який було укладено договір;
- в разі дострокового розірвання договору однією зі сторін, якщо така можливість передбачена договором;
- у разі смерті власника (для фізичних осіб).

В обох випадках кошти з депозитних рахунків юридичних осіб разом з процентами переказуються на поточний рахунок власника депозитного рахунка. Видача коштів готівкою юридичній особі при закритті її депозитного рахунка не дозволяється.

З вкладних рахунків фізичних осіб при їх закритті кошти, включаючи проценти, можуть бути видані:

- готівкою;
- переказуванням на інші рахунки за розпорядженням власників або спадкоємців.

3.3. Безготівкові міжгосподарські розрахунки

Через безготівкові міжгосподарські розрахунки формується переважна частина грошового обороту, реалізуються найбільш масові відносини між економічними агентами нефінансового сектора (далі підприємства). Вони постійно розраховуються між собою шляхом перерахування коштів на відкриті у банках рахунки за реалізовані то-

вари, виконані роботи, надані послуги, тобто за товарними операціями. Значна частина безготівкових розрахунків підприємств припадає на так звані нетоварні операції — розрахунки з бюджетом, органами соціального страхування, управління, судочинства тощо.

Хоча порядок розрахунків у цих двох сферах однаковий, проте нормативно-правова база їх організації істотно різниться.

За товарними операціями форми розрахунків, порядок платежу, відповідальність сторін за невиконання платіжних зобов'язань тощо визначаються в їхніх договорах (контрактах). Умови та порядок розрахунків є обов'язковим і надзвичайно важливим розділом кожного такого договору. Тому тут підприємства мають широкі можливості вибору найдоцільніших для них форм розрахунків та способів платежу.

За нетоварними операціями порядок платежу та відповідальність за порушення платіжної дисципліни визначаються відповідними законодавчими актами. Тому тут права підприємств щодо вибору порядку розрахунків обмежені.

У безготівкових міжгосподарських розрахунках в Україні застосовуються такі платіжні інструменти: платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, чеки, акредитивні заяви, платіжні вимоги, інкасові доручення, векселі.

Платіжними інструментами звичайно називають складені за встановленою формою документи, які подаються банкам юридичними та фізичними особами з дорученням (чи з вимогою) переказати з їхніх рахунків (або зарахувати на їхні рахунки) певну суму грошей.

Платіжні інструменти чітко уніфіковані, мають єдину для всієї країни стандартну форму, визначений набір реквізитів. Значна частина реквізитів є спільною і обов'язковою для всіх інструментів.

До обов'язкових реквізитів належать:

- назва документа;
- номер, число, місяць та рік виписки документа;
- повна та скорочена назва платника і одержувача грошей, номери їхніх рахунків та ідентифікаційних кодів; якщо платник є нерезидентом, то вказується країна його реєстрації;
- назва та місцезнаходження банків платника й одержувача, умовні номери за МФО (коди банків);
- сума платежу (словами та цифрами);
- призначення платежу для перерахування чи одержання грошей;

- підписи керівника та головного бухгалтера платника (або одержувача) та відбиток печатки;
- сума податку на додану вартість або напис “без податку на додану вартість”.

Реквізити векселя дещо відрізняються від названих і розглядатимуться в наступній главі.

Правильному оформленню платіжних інструментів банківські установи приділяють велику увагу, щоб захистити інтереси учасників платіжних відносин. Чинним положенням про безготівкові розрахунки визначено основні вимоги до оформлення платіжних інструментів:

- мають бути заповнені всі реквізити кожного документа;
- кількість виписаних документів має відповідати (дорівнювати) кількості учасників розрахунково-платіжного процесу;
- жодні виправлення і підчистки, факсимільні підписи не допускаються;
- у даті документа число і рік проставляються цифрами, а місяць — словами;
- назва платника повинна точно збігатися із зазначеною в його зареєстрованому статуті;
- платіжний документ повинні підписувати особи, яким надано таке право статутом і підписи яких є в картці зразків, поданій банку при відкритті рахунка.

Порушення будь-якої з цих вимог може свідчити про недостовірність платіжного документа і незаконність платіжної операції, що дає банку підстави не приймати такі документи до виконання.

Відповідно до видів платіжних інструментів та порядку їх обороту розрізняють кілька форм безготівкових розрахунків: платіжними дорученнями, платіжними вимогами-дорученнями, чеками, за акредитивами, платіжними вимогами, інкасовими дорученнями, векселями.

За кожною формою безготівкових розрахунків можуть застосовуватися декілька способів платежу. Кожен з них визначається порядком та умовами виконання підприємствами взаємних грошових зобов'язань. За цим критерієм розрізняють такі способи платежів: негайний, коли кожна поставка товарів оплачується негайно, і з відстрочкою платежу, коли товар продається в кредит; за рахунок власних коштів платника з його поточного рахунка або за рахунок банківського кредиту; попередній, коли кошти перераховуються

одержувачу до відвантаження товарів; за кожною окремою поставкою чи за сукупністю поставок за певний час відповідно до договору (плановий платіж), пряме перерахування коштів або зарахування взаємних вимог.

Розрахунки платіжними дорученнями. Платіжне доручення — це письмовий документ, оформлений за стандартною формою, з дорученням клієнта банку, що його обслуговує, на перерахування вказаної суми коштів з його рахунка на рахунок одержувача. Розрахунки платіжними дорученнями — одна з найпоширеніших в Україні форм розрахунків.

Розрахунки платіжними дорученнями — досить проста, зручна, економична форма, що забезпечує швидке здійснення платежу.

Розрахунки платіжними вимогами-дорученнями. Платіжна вимога-доручення — це комбінований документ, в якому передбачаються два види дій:

- вимога продавця до покупця оплатити надіслані йому комерційні документи на відвантажені товари;
- доручення покупця (платника) своєму банку оплатити вказані документи і перерахувати кошти продавцю.

Ця форма розрахунків не дуже поширена.

Розрахунки чеками. Чек — це письмове розпорядження власника поточного рахунка (чекодавця) банку, в якому відкрито рахунок (банку-емітенту), виплатити вказану суму грошей подавцю чека (чекотримачу). Чеки, які застосовуються для безготівкових платежів, називаються розрахунковими.

Розрахункові чеки виписуються на конкретних одержувачів платежу, тобто є іменними, на бланках, виготовлених на спеціальному папері за зразками, затвердженими НБУ. Чеки брошуруються в чековій книжці по 10, 20, 25 штук, які є бланками суворої звітності. Строк дії чекової книжки — один рік.

Акредитив — це зобов'язання банку оплатити платіжні вимоги, які він надає на прохання свого клієнта-платника його контрагенту-постачальнику (бенефіціару), за умови дотримання останнім передбачених в акредитиві умов поставки та платежу. Акредитивна форма застосовується переважно в міжміських і в міжнародних розрахунках, коли постачальник хоче забезпечити собі гарантію оплати поставленої продукції.

Складність взаємовідносин між продавцями і покупцями зумовлює значну різноманітність видів акредитивів. Вони можуть бути:

- покритими і непокритими;
- відкличними і безвідкличними;
- відкриті в банку платника (банку-емітенті) і в банку бенефіціара (виконуючому банку).

При покритому акредитиві його сума при відкритті списується з поточного рахунка платника і бронюється на окремому рахунку “Розрахунки акредитивами”, відкритому в банку-емітенті або у виконуючому банку. Цей акредитив не вигідний для платника, оскільки вилучає кошти з його обороту на певний період.

При непокритому акредитиві кошти платника попередньо не бронюються, платежі здійснюються з його поточного рахунка під гарантію банку-емітента, що в разі відсутності коштів на цьому рахунку банк надасть позичку для здійснення платежів за акредитивом. Тому цей вид акредитива називають ще гарантованим. Такий акредитив дуже зручний і вигідний для платника.

Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом на вимогу платника без попереднього погодження з бенефіціаром. Зміна або анулювання акредитива здійснюється тільки через банк-емітент. Цей акредитив не зручний для бенефіціара, оскільки не виключає ризику неплатежу.

Безвідкличний акредитив не може бути змінений чи анульований без попередньої згоди бенефіціара, що дає йому можливість захистити себе від ризику неплатежу.

Бенефіціар може сам запропонувати зміну умов чи відмовитися від використання акредитива, якщо це передбачено його умовами. Про свої наміри він повідомляє безпосередньо платника, який у разі згоди повідомляє про це банк-емітент. А останній надсилає узгоджені зміни виконуючому банку.

Якщо акредитив відкрито у виконуючому банку, то платежі з нього здійснюються:

- за покритими акредитивами — списанням коштів, заброньованих на рахунку “Розрахунки акредитивами”;
- за непокритим акредитивом — списанням коштів з кореспондентського рахунка банку-емітента, відкритого у власному банку, або інкасацією безпосередньо на банк-емітент.

3.4. Міжбанківські розрахунки

Важливим елементом грошових розрахунків є міжбанківські розрахунки. Вони є обов'язковою передумовою міжгосподарських роз-

рахунків, що здійснюються між економічними суб'єктами — клієнтами різних банків або різних філій одного банку. В цих випадках виникає потреба переказувати кошти з банку платника в банк одержувача.

Крім того, між банками як самостійними економічними суб'єктами виникає багато відносин, які зумовлюють їх власні взаємні платежі — міжбанківські кредитні відносини, купівлю-продаж валюти, цінних паперів, надання послуг тощо.

Крім системи електронних платежів, міжбанківські розрахунки можуть здійснюватися і через інші системи, а саме:

- внутрішньобанківську платіжну систему (ВПС);
- комбінацію систем ВПС і СЕП;
- міжнародні системи електронних розрахунків, наприклад SWIFT;
- двосторонні прямі кореспондентські відносини.

Головним призначенням кожної з названих систем є якнайшвидше транспортування розрахункових документів між банками та переказування коштів від платника до одержувача. Для цього банки повинні відкривати один для одного особливі рахунки, які називаються кореспондентськими (коррахунками), і мати недорогу, швидкісну і надійну систему зв'язку для передавання інформації.

Кореспондентський рахунок — це рахунок одного банку, відкритий в іншому банку. Останній банк за дорученням і за рахунок першого здійснює різні платежі: банку, в якому відкрито рахунок, іншому банку, небанківським структурам. Коррахунки для банків мають таке ж значення, як поточні рахунки для господарських суб'єктів, а відкриття і ведення їх є обов'язковою передумовою здійснення міжбанківських розрахунків. Ведення коррахунків — важлива складова кореспондентських відносин між банками.

Кореспондентські відносини — це договірні відносини між банками з метою виконання кожним із них для іншого певних операцій та послуг, пов'язаних з розрахунками між клієнтами та з власними відносинами.

В українській практиці використовуються коррахунки кількох видів:

- відкриті на взаємній основі, коли два банки (філії банків) відкривають їх один для одного;
- відкриті в односторонньому порядку, коли один банк відкриває тільки собі рахунок у другому банку. Такі рахунки відкривають,

як правило, українські банки в іноземних або малі банки у великих банках-резидентах;

- відкриті банками другого рівня в регіональних управліннях НБУ. В практиці міжбанківських розрахунків через СЕП їх називають реальними коррахунками;
- технічні коррахунки, відкриті банкам — учасникам СЕП у регіональних розрахункових палатах;
- клірингові рахунки, що є різновидом коррахунків і відкриваються в клірингових центрах (розрахункових банках) для проведення зарахування взаємних вимог між банками.

Коррахунки, відкриті в комерційних банках, підрозділяються на рахунки “Ностро”, “Лоро”. “Ностро” називається рахунок, відкритий одним банком в іншому комерційному банку. Рахунок “Ностро” відображається у банку-власника в активі, а в обслуговуючого банку-кореспондента — в пасиві балансу.

“Лоро” називається рахунок, відкритий у цьому банку для іншого комерційного банку — його власника. Тому один і той самий коррахунок для банку-власника буде рахунком “Ностро”, а для обслуговуючого банку — рахунком “Лоро”. В обслуговуючого банку-кореспондента “Лоро” відображається в пасиві балансу, а в банку-власника — в активі балансу.

Система електронних платежів (СЕП) Національного банку України — це державна платіжна система, що забезпечує здійснення розрахунків між банківськими установами на всій території України в електронній формі.

Функціонування СЕП базується на таких принципах:

- всі операції здійснюються виключно у безпаперовій (електронній) формі;
- система є абсолютно закритою, тобто грошові кошти не можуть вийти з фінансового простору СЕП на жодній з її ділянок;
- оборот коштів у системі здійснюється за принципом “брутто”, коли кожний платіж відображається на коррахунку учасника СЕП;
- ініціатива проведення платежу належить банку-платнику, який дебетує свій рахунок. Право дебетувати коррахунки інших учасників СЕП надається тільки установам НБУ в обмежених, передбачених чинним законодавством випадках:

- виконання платіжних доручень платника з його коррахунка здійснюється в черговості їх календарного надходження в СЕП і в межах наявних на рахунку коштів;
- платежі здійснюються в режимі реального часу, що дає можливість завершити розрахунки між банками протягом операційного дня;
- зарахування коштів одержувачу здійснюється тільки після списання їх з коррахунка банку, що обслуговує платника, і надходження на коррахунок обслуговуючого його банку.

Дотримання цих принципів, передусім недопущення овердрафту за коррахунками і забезпечення платежів у режимі робочого часу, позбавляють СЕП кредитного ризику і забезпечують їй високу ліквідність.

3.5. Розрахунки з використанням пластикових карток

На противагу системі електронних платежів (СЕП), яка обслуговує розрахунки юридичних осіб, забезпечення безготівкових розрахунків з участю фізичних осіб на електронній основі дістала назву системи масових електронних платежів (СМЕП).

Учасниками СМЕП є: Національний банк України, комерційні банки, фізичні та юридичні особи — клієнти банків, підприємства торгівлі та сфери послуг. Вирішальну роль в її функціонуванні відіграють комерційні банки. Вони реалізують пластикові картки своїм клієнтам, ведуть інформаційне забезпечення електронних платежів, поточні рахунки продавців і покупців і здійснюють остаточне врегулювання їхніх взаємних вимог. Тому через пластикові картки банки надають цілий комплекс послуг своїм клієнтам.

Ключову роль у переведенні масових платежів на безготівкову основу відіграють пластикові картки. Самі по собі вони не є грошми і не здійснюють обігу. Вони лише підтвердженням того, що їхні власники мають на своїх рахунках певну суму грошей, яку можуть привести в рух з допомогою карток і погасити свої зобов'язання. Тому емісія карток не збільшує загальної маси грошей в обігу. Проте вона може прискорити їх обіг, збільшити залучення готівки в банківський оборот, підвищити рівень грошово-кредитної мультиплікації, що може спричинити збільшення пропозиції грошей та інфляційні процеси.

У світовій практиці вже існує багато видів пластикових карток, які різняться характером емітента (банки, небанківські структури), характером власника (приватна особа, корпорація), функціональ-

ним призначенням (кредитна картка, дебетова картка), технологією використання (картки з магнітною смугою, картки з мікросхемою, або смарт-картки), ступенем пільг для користувачів (“стандартні”, “золоті”, “платинові”). Для організації СМСП в Україні найбільший інтерес викликає класифікація банківських пластикових карток за їх функціональним призначенням та технологією використання.

Одним із функціональних призначень банківських пластикових карток є здійснення за їх допомогою платежів, завдяки чому всі їх можна назвати платіжними. Проте деякі з них мають ще й інше призначення — забезпечувати кредитування власника картки. Тому цю групу карток прийнято називати кредитними, а всі інші — дебетовими.

Кредитними називаються картки, видача яких супроводжується відкриттям їх власником кредитних ліній, за рахунок і в межах яких здійснюються платежі чи видача готівки за допомогою цих карток. Тому власникам їх відкриваються окремі позичкові рахунки, які функціонують незалежно від інших їхніх рахунків (поточних чи ощадних). При видачі кредитних карток банки-емітенти уважно вивчають кредитоспроможність своїх клієнтів і тільки після цього визначають, чи можливо реалізувати кредитну картку конкретному клієнту і якого розміру ліміт кредитної лінії йому встановити. Тому такі картки реалізуються звичайно найбільш надійним клієнтам, які мають високу кредитоспроможність. Через такі обставини та високі кредитні ризики цей вид карток у банківській практиці України використовується вкрай обмежено.

За кредитними картками їх власники можуть здійснювати платежі за товари та послуги (будь-які чи тільки певного виду), одержувати готівку в банківських установах чи в банкоматах, одержувати певні пільги від банків-емітентів (страхування життя, знижки при бронюванні авіаквитків, оплаті місць у готелях, телефонних розмов тощо), використовувати як засіб самоідентифікації та ін.

Дебетними називаються пластикові картки, за допомогою яких платежі здійснюються списанням коштів безпосередньо з поточного рахунка власника картки, а не за рахунок наданого кредиту.

Дебетові картки теж бувають кількох видів. Залежно від спрямованості операцій, що здійснюються такою карткою, вирізняють:

- картки для операцій з готівкою, за допомогою яких власники можуть отримати готівку зі своїх рахунків безпосередньо в банку або через автоматичні пристрої (банкомати), мережа яких

може охоплювати всю країну та інші держави. Такі картки відкривають власнику доступ до свого поточного рахунка на закладах самообслуговування будь-де і в будь-який час, тому що банкомати працюють без вихідних і цілодобово;

- картки для оплати товарів (послуг) через термінали в торговельних залах. Наявність терміналу та мережі електронного зв'язку дає можливість продавцеві товару швидко ідентифікувати платника, а останньому — негайно переказати гроші з його рахунка на рахунок торговельної організації. Ці картки технологічно спроможні істотно витіснити готівку зі сфери масових платежів. Все залежатиме від сфери розвитку мережі терміналів (має бути 100-процентне охоплення структур, які продають населенню товари та послуги) та високого рівня довіри до банків — організаторів цих платежів;
- чекові гарантійні картки, що використовуються для ідентифікації чекодавця і гарантування платежу за чеком.

За технологією використання виокремлюються два види карток:

- картки з магнітною лінією;
- картки з мікросхемою (смарт-картки).

Ці картки різняться способом запису інформації, необхідної для здійснення платежу, та обсягом її накопичення. З магнітною смугою та мікросхемою можуть бути як кредитні, так і дебетові картки.

3.6. Касові операції

Важлива роль касових операцій у діяльності банківської системи зумовлює необхідність їх централізованого регулювання. З метою його здійснення НБУ ухвалив три нормативні документи:

- Інструкцію № 1 з організації емісійно-касової роботи в установах банків України;
- Порядок ведення касових операцій у національній валюті в Україні;
- “Про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України”.

Вказаними документами визначені основні вимоги до організації банками касового обслуговування клієнтів.

Для здійснення касових операцій установи банків організують прибуткові каси, в яких здійснюється приймання готівки від клієнтів, та видаткові каси, в яких здійснюється видача готівки. В банках з невеликими обсягами касових операцій можуть організовуватися

об'єднані прибутково-видаткові каси. Якщо установа банку здійснює інкасацію виторгу клієнтів силами інкасаторського апарату, то вона може створити, крім прибуткової каси, ще й касу перерахунку, в якій перераховується вміст інкасаторських сумок. Банки можуть організувати також вечірні каси для приймання від клієнтів виторгу, який надходить після закінчення операційного дня банку. Видаткові операції вечірні каси не здійснюють.

Банківські касові операції базуються на організаційних заходах, пов'язаних з регулюванням готівкового обігу. Це передусім складання прогнозних розрахунків касових оборотів та організація контролю за виконанням прогнозних показників з надходжень і видач готівки; розроблення календаря видач готівки за днями місяця і щодо окремих клієнтів; встановлення для кожного клієнта ліміту залишку каси; визначення строків та порядку інкасації виторгу для організацій торгівлі та сфери послуг тощо. Згідно з цими заходами кожний клієнт банку для одержання касових послуг повинен попередньо:

- розробити і подати банку прогнозний розрахунок своїх касових оборотів на квартал (якщо банк складає свій прогноз касових оборотів);
- повідомити банк про визначений день одержання готівки на виплату заробітної плати та інші платежі;
- повідомити розрахунок ліміту й одержати встановлений банком ліміт залишку каси;
- подати прізвище особи, відповідальної за одержання і доставку готівки з банку, та спосіб її транспортування.

Розглянемо порядок приймання банками готівки.

Юридичні особи та індивідуальні підприємці, які мають поточні рахунки в банках, згідно з чинним законодавством повинні здавати одержану готівку, не витрачену в той самий день на поточні потреби, в установи банків для зарахування на їхні рахунки. У себе вони мають право тримати готівку тільки в межах ліміту каси, встановленого відповідними установами банків. Підприємства можуть витрачати частину готівкового виторгу на поточні платежі.

Ліміт каси встановлюється індивідуально для кожного підприємства установою банку, яка веде його поточний рахунок. Розмір ліміту визначається банком на підставі заяви-розрахунку, поданої клієнтом, з урахуванням режиму роботи підприємства, його віддаленості від банку, розміру касових оборотів, порядку здавання виторгу в банк.

Установи банків та податкові органи здійснюють контроль за дотриманням підприємствами лімітів залишку грошей у касах та за своєчасним і повним оприбуткуванням готівки в касах зі стягуванням штрафів за виявлені порушення.

Наявна у підприємства готівка понад ліміт каси може бути здана в установу банку, в якій відкрито основний чи додатковий поточний рахунок:

- через прибуткову денну чи вечірню касу;
- через інкасаторів НБУ чи комерційного банку;
- через підприємство зв'язку, якщо установа банку розташована в іншому населеному пункті.

Порядок та частоту здавання готівки в банк підприємство узгоджує з установою банку, яка веде його основний поточний рахунок.

Приймання готівки через прибуткову касу банк здійснює протягом операційного дня на підставі стандартного документа “Об’ява на внесення готівки”. У ньому вказуються сума та характер внеску (торговий виторг, плата за транспортні послуги тощо), на який рахунок вноситься готівка та ін. “Об’яву на внесення готівки” спочатку перевіряє операційний працівник каси, обліковує її в спеціальному журналі. Всі ці прибуткові документи операційний працівник передає касиру, який приймає об’явлену суму від клієнта з поаркушним перерахунком і видає йому квитанцію.

Від фізичних осіб банки приймають готівку для:

- зарахування на їхні рахунки (поточні, ощадні) на підставі стандартного документа “Об’ява на внесення готівки” чи “Прибутковий касовий ордер” із записом суми внеску в ощадній книжці;
- здійснення платежів за зобов’язаннями клієнта на підставі “Повідомлення” та з видачею “Квитанції” про здійснений платіж.

При прийманні готівки касири банку перевіряють банкноти та монети на справжність, виявляють фальшиві та ті, що втратили ознаки платіжності, і вилучають їх з обігу. Решта готівки упаковується в установленому порядку, оприбутковується до операційної каси банку, передається до сховища чи видаткової каси та зараховується на відповідні рахунки.

Якщо торговельні та інші організації одержують готівковий виторг регулярно і на значні суми, то здавати їх в установи банків доцільно через спеціалізовану службу інкасації та перевезення коштовностей.

Метою оброблення готівки є формування банкнот у стандартну упаковку з єдиним для всіх банків оформленням, на якому зазначається назва банку, хто персонально формував упаковку, номінал та кількість банкнот, сума, дата. Банкноти одного номіналу формуються в одну упаковку по 100 штук, яка називається корінцем. Десять корінців одного номіналу формуються в упаковку, яка називається пачкою. Сформовані пачки обв'язуються шпагатом і пломбуються.

Розглянемо порядок видачі банками готівки.

Установи банків видають готівку через свої видаткові каси протягом операційного дня в таких випадках:

- підприємствам, організаціям, установам з їх поточних рахунків на підставі грошових чеків установленої форми із зазначенням цільового призначення одержаної готівки;
- фізичним особам з їхніх поточних чи ощадних рахунків за видатковими касовими ордерами встановленої форми;
- індивідуальним позичальникам одержані ними позички за видатковими касовими ордерами;
- населенню при виплаті йому пенсій, допомоги, переказів з інших банків, заробітної плати працівникам цього банку на підставі, відповідно, доручень пенсійних органів, інших організацій-платників чи за видатковими касовими ордерами.

До початку операційного дня касири одержують у завідувача каси під звіт достатню кількість готівки. Представники клієнтів для одержання готівки подають вказані видаткові документи (чеки, ордери) операційному працівникові каси для перевірки. Видаткові документи мають бути заповнені, підписані і засвідчені згідно зі встановленими НБУ правилами. Операційний працівник мусить також перевірити, чи є на рахунку у клієнта необхідна сума коштів. Якщо подані клієнтом документи не викликають зауважень, операційний працівник візує їх, підписує в осіб, які мають право дозволити видачу готівки, і передає касиру для виконання.

Розглянемо забезпечення касової діяльності банку.

Касове обслуговування клієнтів здійснюється банками через спеціальний підрозділ — операційну касу, в складі якого можуть створюватися декілька окремих кас: прибуткова, видаткова, вечірня каси, каса перерахунку, а також обов'язково створюється сховище. За забезпечення схоронності грошей та інших цінностей в сховищі відповідальність несуть керівник, головний бухгалтер та завідувач каси банку. Порядок передавання грошей та інших цінностей до сховища,

розміщення та зберігання їх там, доступу в сховище службових осіб банку, вносу грошей зі сховища, перевірки залишків цінностей та інші процедури чітко визначені НБУ в Інструкції № 1 з організації емісійно-касової роботи. Дотримання банками вимог цієї інструкції сприяє схоронності грошових коштів та поліпшенню касового обслуговування клієнтів.

Підкріплення операційних кас банків здійснюється з оборотних кас регіональних установ НБУ за платіжними дорученнями, поданими їм установами банків. Доставку одержаної готівки установи банків здійснюють власними засобами або через інкасаторів НБУ.

Установа банку може підкріпити операційну касу шляхом купівлі готівки в іншій установі того самого чи іншого банку. Видача готівки з операційної каси банку-продавця здійснюється після перерахування на її коррахунок відповідної суми грошей з коррахунка банку — покупця готівки. Про підкріплення відповідної установи банку грошовою готівкою банк, що передав готівку, повинен повідомити відповідну установу НБУ.

Якщо установа банку має надлишок готівки в касі, вона може здати її в оборотну касу регіональної установи НБУ або продати іншій банківській установі із зарахуванням відповідної суми на її коррахунок. Найявні запаси зношених банкнот установа банку може обміняти у регіональній установі НБУ на придатні або здати для зарахування на свій коррахунок. Обмін зношених банкнот здійснюється безоплатно, за попередньою угодою.

Тема 4. Методи управління кредитним ризиком

Кредитний ризик визначається ймовірністю того, що позичальник не зможе або не захоче виконати свої зобов'язання згідно з кредитною угодою. Управління кредитним ризиком банку здійснюється на двох рівнях відповідно до причин його виникнення на рівні кожної окремої позики та на рівні кредитного портфеля в цілому.

Основні причини виникнення кредитного ризику на рівні окремої позики:

- нездатність позичальника до створення адекватного грошового потоку;
- ризик ліквідності застави;
- моральні та етичні характеристики позичальника.

До чинників, які збільшують ризик кредитного портфеля банку, належать:

- надмірна концентрація — зосередження кредитів в одному із секторів економіки;
- надмірна диверсифікація, яка призводить до погіршення якості управління за відсутності достатньої кількості висококваліфікованих фахівців зі знаннями особливостей багатьох галузей економіки;
- валютний ризик кредитного портфеля;
- структура портфеля, якщо він сформований лише з урахуванням потреб клієнтів, а не самого банку;
- рівень кваліфікації персоналу банку.

Методи управління кредитним ризиком поділяються на дві групи:

- 1) методи управління кредитним ризиком на рівні окремої позики;
- 2) методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля банку.

До першої групи методів належать:

- аналіз кредитоспроможності позичальника;
- аналіз та оцінка кредиту;
- структурування позики;
- документування кредитних операцій;
- контроль за наданим кредитом та станом застави.

Особливістю перелічених методів є необхідність їх послідовного застосування, оскільки одночасно вони являють собою етапи процесу кредитування. Якщо на кожному етапі перед кредитним співробітником поставлено завдання мінімізації кредитного ризику, то правомірно розглядати етапи кредитування як методи управління ризиком окремої позики.

Методи управління ризиком кредитного портфеля банку:

- диверсифікація;
- лімітування;
- створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями комерційних банків.

Диверсифікація

Метод диверсифікації полягає у розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як характеристиками (розмір капіталу, форма власності), так і умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон).

Розглядають три види диверсифікації — галузеву, географічну та портфельну.

Галузева диверсифікація означає розподіл кредитів між клієнтами, які здійснюють діяльність у різних галузях економіки. Для зниження загального ризику портфеля вирішальне значення має вибір галузей, який повинен ґрунтуватися на результатах статистичних досліджень. Найвищий ефект досягається в разі вибору позичальників, котрі працюють у галузях з протилежними фазами коливань ділового циклу. З допомогою кореляційного аналізу виявляються такі галузі, в яких результати діяльності різною мірою залежать від загального стану економіки. Якщо одна галузь перебуває на стадії економічного зростання, то інша переживає стадію спаду, а з часом їх позиції змінюються на протилежні. Тоді зниження доходів від однієї групи клієнтів компенсується підвищенням доходів від іншої групи, що допомагає стабілізувати доходи банку і суттєво знизити ризик.

Географічна диверсифікація полягає в розподілі кредитних ресурсів між позичальниками, які перебувають у різних регіонах, географічних територіях, країнах із різними економічними умовами. Географічна диверсифікація як метод зниження кредитного ризику доступна лише для великих банків, які мають розгалужену мережу філій та відділень на значній території. Це допомагає нівелювати вплив кліматичних та погодних умов, політичних та економічних потрясінь, які позначаються на кредитоспроможності позичальників. Невеликі банки застосовують метод географічної диверсифікації здебільшого у процесі формування портфеля цінних паперів, що дає змогу знизити загальний ризик банку.

Портфельна диверсифікація означає розосередження кредитів між різними категоріями позичальників — великими і середніми компаніями, підприємствами малого бізнесу, фізичними особами, урядовими та громадськими організаціями, домашніми господарствами тощо. Кредити, надані у сфері малого бізнесу, часто супроводжуються підвищеним рівнем ризику, хоча й мають вищий рівень дохідності. Такі позичальники часто обмежені у виборі кредитора, тому банк може диктувати власні умови кредитної угоди. Якщо позичальником є велика компанія, то кредитний ризик оцінюється як незначний, але й дохідність такого кредиту невелика.

Іноді банк надає кредит відомій у світі компанії за ставками, які не приносять йому прибутків. Але здійснення таких операцій сприяє підвищенню популярності та рейтингу банку. Загалом невеликі

провінційні банки не мають змоги широко застосовувати метод портфельної диверсифікації, що призводить до підвищення ризиковості їх кредитних портфелів. Такі портфелі, сформовані насамперед за рахунок надання кредитів підприємствам малого бізнесу, а також споживчих кредитів, характеризуються вищим рівнем дохідності порівняно із середніми та великими банками. Портфельна диверсифікація допомагає збалансувати ризик і дохідність кредитного портфеля банку.

Метод диверсифікації слід застосовувати виважено та обережно спираючись на статистичний аналіз і прогнозування, враховуючи можливості самого банку і насамперед рівень підготовки кадрів. Диверсифікація потребує професійного управління та глибокого знання ринку. Саме тому надмірна диверсифікація призводить не до зменшення, а до підвищення кредитного ризику. Адже навіть великий банк не завжди має достатню кількість висококваліфікованих фахівців, котрі володіють глибокими знаннями в багатьох галузях економіки, знають специфіку різних географічних територій, мають практичний досвід роботи з різними категоріями позичальників.

Концентрація

Концентрація є поняттям, протилежним за економічним змістом диверсифікації. Концентрація кредитного портфеля означає зосередження кредитних операцій банку в певній галузі чи групі взаємопов'язаних галузей, на географічній території, або кредитування певних категорій клієнтів. Концентрація, як і диверсифікація, може бути галузева, географічна і портфельна.

Формуючи кредитний портфель, слід додержувати певного рівня концентрації, оскільки кожен банк працює в конкретному сегменті ринку і спеціалізується на обслуговуванні певної клієнтури. Водночас надмірна концентрація значно підвищує рівень кредитного ризику. Часто банки концентрують свої кредитні портфелі в найпопулярніших секторах економіки, таких як енергетика, нафтова та газова промисловість, інвестування нерухомості. Як показує міжнародний досвід, саме надмірна концентрація кредитного портфеля стала причиною погіршення фінансового стану та банкрутства ряду банків у розвинених країнах протягом 70–80-х років минулого століття.

Визначення оптимального співвідношення між рівнями диверсифікації та концентрації кредитного портфеля банку є завданням, яке має вирішувати менеджмент кожного банку залежно від обраної стратегії, можливостей та конкретної економічної ситуації.

Встановлення лімітів

Лімітування як метод управління кредитним ризиком полягає у встановленні максимально допустимих розмірів наданих позик, що дає змогу обмежити ризик. Завдяки встановленню лімітів кредитування банкам вдається уникнути критичних втрат внаслідок необдуманого концентрування будь-якого виду ризику, а також диверсифікувати кредитний портфель та забезпечити стабільні прибутки. Ліміти можуть встановлюватися за видами кредитів, категоріями позичальників або групами взаємопов'язаних позичальників за кредитами в окремі галузі, географічні території, за найбільш ризиковими напрямками кредитування, такими як надання довгострокових позик, кредитування в іноземній валюті тощо. Лімітування використовується для визначення повноважень кредитних працівників різних рангів щодо розмірів наданих позик. Кредитний ризик банку обмежується встановленням ліміту загального розміру кредитного портфеля, обмеження величини кредитних ресурсів філії банку тощо.

Ліміти визначаються як максимально допустимий розмір позики чи напрямку кредитування і виражаються як в абсолютних граничних величинах (сума кредиту у грошовому вираженні), так і у відносних показниках (коефіцієнти, індекси, нормативи). За базу під час розрахунків нормативів можна брати обсяг капіталу банку, розмір кредитного портфеля, валюту балансу та інші показники. Наприклад, ліміт кредитування позичальників певної галузі може бути визначений як максимальний сукупний розмір грошових коштів або як відношення суми кредитів у галузь до загальної величини кредитного портфеля.

Перш ніж визначати ліміти кредитування, потрібно ідентифікувати основні сфери та фактори ризику. Для різних банків, окремих країн і регіонів ключові сфери ризику відрізнятимуться. З огляду на виявлені особливості керівництво банку встановлює ліміти кредитного портфеля.

Лімітування як метод зниження кредитного ризику широко застосовується у практиці як на рівні окремого комерційного банку, так і на рівні банківської системи в цілому. Менеджмент банку має визначати обмеження згідно з обраною кредитною політикою та з урахуванням конкретної ситуації. Органи банківського нагляду в багатьох країнах лімітуванням регулюють діяльність банків, зокрема кредитну, установлюючи обов'язкові ліміти, які здебільшого виражені у відносних величинах. Прикладом може слугувати норматив НБУ "Максимальний розмір ризику на одного позичальника" (Н7) та інші обмеження щодо кредитної діяльності банків.

Резервування

Створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями комерційних банків як метод управління кредитним ризиком полягає в акумуляції частини коштів на спеціальному рахунку для компенсації неповернених кредитів. Формування резервів є одним із методів зниження кредитного ризику на рівні банку, слугуючи для захисту вкладників, кредиторів та акціонерів. Водночас резерви за кредитними операціями підвищують надійність і стабільність банківської системи в цілому. Банки здійснюють аналіз кредитного портфеля та класифікацію кредитного портфеля за кожною кредитною операцією залежно від:

- фінансового стану позичальника (керуючись Положенням банку “Про оцінку фінансового стану позичальника”, “Оцінкою фінансового стану позичальника – фізичної особи”);
- стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості;
- з урахуванням рівня забезпечення кредитної операції.

За результатами класифікації кредитного портфеля визначається категорія кожної кредитної операції:

- “стандартна”;
- “під контролем”;
- “субстандартна”;
- “сумнівна”;
- “безнадійна”.

Загальна заборгованість за кредитними операціями становить валовий кредитний ризик.

Для розрахунку резервів на покриття можливих втрат за кредитними операціями визначається чистий кредитний ризик (в абсолютних показниках) шляхом зменшення валового кредитного ризику, класифікованого за ступенями ризику, на вартість прийнятого забезпечення.

Банк створює і формує резерви для відшкодування можливих втрат на повний розмір чистого кредитного ризику за основним боргом, зваженого на відповідний коефіцієнт резервування, за всіма видами кредитних операцій у національній та іноземних валютах.

Тести

1. Внесками до статутного фонду можуть бути:

- а) цінні папери;
- б) будівлі і споруди;

- в) інтелектуальна власність;
- г) власні грошові кошти засновників (акціонерів).

2. Структура банківської системи України є:

- а) дворівневою;
- б) трирівневою;
- в) не передбачає виділення рівнів;
- г) однорівневою.

3. Правом законодавчої ініціативи наділений такий фінансовий орган державного управління:

- а) Державне казначейство України;
- б) Міністерство фінансів України;
- в) Національний банк України.

4. Зазначте принципи банківського кредитування (згідно з Положенням НБУ “Про кредитування”):

- а) забезпеченість, прибутковість, окупність, повернення;
- б) строковість, платність, прибутковість;
- в) забезпеченість, повернення, строковість, платність, цільове спрямування;
- г) забезпеченість, платність, цільове спрямування, окупність.

5. Основна функція Національного банку України (згідно з Конституцією України):

- а) фінансове обслуговування уряду;
- б) контроль дотримання комерційними банками вимог чинного законодавства;
- в) забезпечення стабільності гривні.

6. Зазначте, яка з перелічених форм реорганізації комерційних банків передбачає припинення діяльності двох чи кількох комерційних банків як юридичних осіб та передачу всіх майнових прав і обов’язків до банку – юридичної особи, який створюється внаслідок реорганізації:

- а) перетворення;
- б) виділення;
- в) злиття.

7. Умови кредитної операції визначаються у такому документі:

- а) договорі застави;

- б) гарантійному листі, договорі поруки;
- в) кредитному договорі.

8. Для формування статутного капіталу комерційного банку-можна використовувати:

- а) бюджетні кошти;
- б) кредитні кошти;
- в) вільні власні кошти засновників.

9. Визначте черговість роботи банку в процесі кредитування:

- а) формування кредитної справи, попередня бесіда з позичальником, визначення забезпечення кредиту, підготовка до підписання кредитного договору;
- б) розгляд заявки на отримання кредиту та попередня бесіда з позичальником, формування повного пакету документів на кредит і визначення кредитоспроможності клієнта, розгляд питання кредитним комітетом банку, підготовка до укладання кредитного договору, підписання кредитного договору;
- в) розгляд заявки на отримання кредиту, визначення кредитоспроможності клієнта, розгляд питання кредитним комітетом, визначення забезпечення кредиту, підписання кредитного договору.

10. В Україні однією з передумов отримання ліцензії на банківські операції є:

- а) згода місцевих органів;
- б) відсутність у цьому регіоні банків — юридичних осіб;
- в) наявність бізнес-плану.

11. Засновником комерційного банку в Україні може бути:

- а) юридична особа — суб'єкт підприємницької діяльності;
- б) профспілкова організація;
- в) політична партія.

12. Одноосібну відповідальність перед Верховною Радою України та Президентом України за діяльність НБУ несе:

- а) голова Національного банку України;
- б) голова Ради НБУ;
- в) голова Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків.

13. Довгостроковий кредит — це кредит, наданий на термін:

- а) понад 1 рік;
- б) понад 3 роки;
- в) понад 5 років.

14. Зазначте, які кредитні установи беруть участь в емісії грошових знаків:

- а) комерційні банки;
- б) страхові і трастові компанії;
- в) центральний банк.

15. Прибуток, який залишається в розпорядженні банку після сплати податку на прибуток, називається:

- а) валовим прибутком;
- б) прибутком від основної діяльності;
- в) чистим прибутком.

16. На розмір процентних операційних доходів впливає:

- а) зміна середньої процентної ставки за вкладками і депозитами, середніх залишків платних ресурсів, строку залучення ресурсів;
- б) зміна середньої процентної ставки за кредитами, середньої суми наданих кредитів, строку кредитування;
- в) зміна розміру торговельних операцій банку.

17. Споживчий кредит надається:

- а) фізичній особі;
- б) юридичній особі.

18. Споживчий кредит може надаватися фізичній особі шляхом:

- а) сплати платіжних документів з позичкового рахунка;
- б) перерахування на поточний рахунок позичальника або у готівковій формі;
- в) сплати платіжних документів з позичкового рахунка або перерахування на поточний рахунок позичальника, а також у готівковій формі для розрахунків із здавачами сільськогосподарської продукції.

19. Банківське законодавство найбільш ліберальне у такій країні:

- а) Великобританії;
- б) Італії;
- в) США.

20. З названих операцій банку активними є:

- а) створення статутного фонду, отримані кредити інших банків;
- б) видані кредити, створення основних засобів, купівля комерційних цінних паперів.

21. Предметом застави може бути:

- а) іпотека;
- б) неустойка;
- в) гарантія.

22. За впливом на рівень дохідності банку активи при проведенні аналізу поділяють на:

- а) робочі та неробочі;
- б) високоліквідні, низьколіквідні, неліквідні;
- в) поточні, строкові.

23. В основі оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника лежить така інформація:

- а) баланс та довідка про грошові потоки;
- б) баланс, звіт про фінансові результати та їх використання;
- в) звіт про фінансово-майновий стан підприємства.

24. Банк встановлює котирування: $USD / EVRO = 1,4120 - 1,4430$. Маржа в цьому випадку становить:

- а) 20 пунктів (піпів);
- б) 10 пунктів (піпів);
- в) 0,0010 пунктів (піпів).
- г) ваш варіант відповіді.

25. В Україні однією з передумов отримання ліцензії на банківські операції є:

- а) згода місцевих органів влади;
- б) відсутність у регіоні банків — юридичних осіб;
- в) наявність бізнес-плану.

24. Зазначте, за яких умов може бути видана готівка за грошовим чеком особі, що підписала його другим підписом:

- а) якщо право отримання готівки головним бухгалтером або уповноваженою їм особою зафіксовано в картці із зразками підписів;
- б) якщо це грошовий чек військової частини;
- в) не допускається за будь-яких умов.

25. Найважливішими показниками діяльності банку є:

- а) прибутковість активів;
- б) прибутковість капіталу;
- в) прибутковість активів і капіталу.

26. Іпотечний кредит — це:

- а) довгострокові позички, що надаються банками під заставу нерухомості;
- б) позики, які банк надає під заставу цінних паперів;
- в) позики, що надаються у товарній формі постачальником споживачу.

27. Рівень інфляції впливає на ціну банківської позички:

- а) так;
- б) ні.

28. Попит на позички прямо впливає на рівень процентної ставки:

- а) так;
- б) ні.

29. Споживчий кредит надається:

- а) юридичним особам;
- б) фізичним особам;
- в) фізичним і юридичним особам.

30. Кошти з рахунків клієнтів банку списують тільки

- а) за дорученнями власників цих рахунків або за розпорядженнями стягувачів;
- б) за дорученням інших банків;
- в) на вимогу торгових партнерів.

31. Платіжне доручення — це:

- а) письмовий документ, оформлений за стандартною формою, з дорученням клієнта банку, що його обслуговує, на перерахування вказаної суми коштів з його рахунка на рахунок одержувача;
- б) письмовий документ, оформлений за стандартною формою, з дорученням клієнта банку, що його обслуговує, на списання вказаної суми коштів з рахунка торгового партнера;
- в) письмовий документ, оформлений за стандартною формою, з дорученням клієнта банку, що його обслуговує, на зарахування вказаної суми коштів на його рахунок;

32. Чек або чекову книжку можна передавати іншій особі:

- а) так;
- б) ні.

33. Видача розрахункових чеків проводиться на пред'явника:

- а) так;
- б) ні.

34. Доставку вимог-доручень до платника може здійснювати банк одержувача через банк платника на договірних умовах:

- а) так;
- б) ні.

35. Розрахунково-касові операції полягають:

- а) у наданні готівкових коштів клієнтам банку;
- б) у проведенні розрахунків з використанням банківських рахунків;
- в) у забезпеченні руху грошових коштів на рахунках клієнтів банків згідно з їхніми дорученнями.

36. Усі юридичні особи, які здійснюють операції з готівкою в національній валюті та мають поточні рахунки в банках, можуть тримати у своїй касі на кінець дня готівку в межах установлених їм обслуговуючими банками лімітів каси:

- а) так;
- б) ні.

37. Ліміт каси для кожного підприємства визначається банками індивідуально:

- а) так;
- б) ні.

38. Готівка, яку одержують підприємства (підприємці) із своїх поточних рахунків, має цільовий характер:

- а) так;
- б) ні.

39. Банки відкривають рахунки у національній валюті:

- а) для всіх груп клієнтів;
- б) тільки для юридичних осіб;
- в) тільки для резидентів.

40. Акредитивна форма розрахунку вимагає від банку-емітенту взяти на себе платіжні зобов'язання свого клієнта:

- а) так;
- б) ні.

41. Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом без попереднього погодження з бенефіціаром:

- а) так;
- б) ні.

42. Подільний акредитив передбачає виплату експортереві відповідно до контракту певної суми після кожної часткової поставки:

- а) так;
- б) ні.

43. Переказний акредитив дає змогу бенефіціарові (експортереві) передати повністю або частково свої права за акредитивом іншій стороні (індосатові), яка мусить дотримуватися термінів та умов акредитива для отримання платежу:

- а) так;
- б) ні.

44. Компенсаційний акредитив — акредитив, який використовують як гарантію випуску другого акредитива для покриття тієї ж угоди:

- а) так;
- б) ні.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Авізуючий банк — банк, який за дорученням банку-емітента авізує (сповіщає) акредитив бенефіціару без будь-якої відповідальності за його оплату.

Акредитив — договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Активи високоліквідні — кошти в касі, у Національному банку України та в інших банках, а також активи, що можуть бути швидко проконвертовані у готівкові чи безготівкові кошти.

Активи робочі — кошти на коррахунку, в касі, вкладені в майно, розміщені в інших банках, цінних паперах, надані кредити та інші активи, що дають дохід банку.

Активні операції банків — фінансові операції з розміщення коштів з метою отримання доходу. До активних операцій банку належать: надання кредитів та позичок, придбання цінних паперів, вкладення коштів у комерційні проекти, лізингові, факторингові операції, операції з векселями та інші банківські операції.

Акцепт — згода на оплату або гарантування оплати документів.

Акція — вид цінного папера без встановленого строку обігу, який підтверджує участь її власника у формуванні статутного фонду (капіталу) акціонерного товариства, підтверджує право на участь в управлінні акціонерним товариством, дає право на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду та участь у розподілі майна при його ліквідації. Вирізняють чотири види акцій: іменні, на пред'явника, привілейовані та прості.

Аналіз касових оборотів — вивчення джерел надходжень та напрямів видачі готівки з кас банків для визначення тенденцій готівкового обігу національної валюти та факторів, які на нього впливають.

Асоційована компанія (підприємство) — це компанія, в якій інвестор має значний вплив і яка не є ні дочірньою компанією, ні спільним підприємством інвестора. Значний вплив передбачає, що інвестор прямо або через дочірні компанії володіє 20 % або більшою часткою капіталу компанії. Значний вплив також має місце, якщо інвестор (банк) прямо або через дочірні компанії володіє часткою капіталу компанії менше 20 %, але виконуються такі умови:

1) інвестор (банк) має представника (представників) у раді директорів або Правлінні компанії;

2) інвестор (банк) бере участь у визначенні стратегії компанії;

3) здійснюються суттєві фінансові операції між інвестором (банком) та компанією;

4) інвестор (банк) надає компанії суттєву технічну або комерційну інформацію.

Балансовий звіт — складова пакета фінансової звітності, що характеризує фінансовий стан банку та відображає активи, зобов'язан-

ня та капітал банківської установи в грошовій одиниці станом на певну дату.

Банк платника/одержувача/стягувача — банк, що обслуговує платника/одержувача/стягувача.

Банк-емітент — банк, що відкрив акредитив або здійснив емісію цінних паперів, платіжних карток або видав розрахунковий чек (чекову книжку).

Безготівкові розрахунки — перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою в касу банку, на рахунки одержувачів коштів. Ці розрахунки здійснюються банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Бенефіціар — особа, якій призначений платіж або на користь якої відкрито акредитив.

Валютна позиція банку — співвідношення (різниця) між сумою активів та позабалансових вимог у певній іноземній валюті та сумою балансових і позабалансових зобов'язань у цій самій валюті.

Валютна позиція відкрита — сума активів та позабалансових вимог у певній іноземній валюті не збігається із сумою балансових і позабалансових зобов'язань у цій самій валюті. Відкрита валютна позиція несе додатковий ризик у разі зміни валютного курсу.

Валютна позиція відкрита довга — сума активів та позабалансових вимог перевищує суму балансових і позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті. Банк із такою позицією може зазнати витрат у разі підвищення курсу національної валюти щодо іноземної валюти.

Валютна позиція відкрита коротка — сума балансових та позабалансових зобов'язань перевищує суму активів і позабалансових вимог у кожній іноземній валюті. Банк із такою позицією може зазнати додаткових витрат у разі підвищення курсу іноземної валюти щодо національної валюти.

Валютна позиція закрита — сума активів та позабалансових вимог збігається із сумою балансових та позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті.

Вексель — цінний папір, який свідчить про грошове зобов'язання боржника (векселедавця), за яким потрібно сплатити у встановлений строк і в певному порядку визначену суму грошей власнику векселя (векселетримачу).

Великий кредит — сукупний розмір кредитів (у тому числі між-банківських) з урахуванням векселів та 100 % сум позабалансових вимог (гарантій, поручительств), що рахуються у комерційному банку за одним позичальником або групою споріднених позичальників, який перевищує 10 % капіталу банку.

Вечірнє закриття овердрафту — щоденна процедура, яка виконується після закінчення операційного часу банку та складається з комплексу автоматично здійснюваних бухгалтерських проведень з надання або погашення кредиту, списання нарахованих відсотків, нарахування відсотків та коригуванню позабалансових зобов'язань за овердрафтом залежно від залишку коштів на розрахунковому рахунку клієнта.

Виконуючий банк — банк, який за дорученням банку-емітента здійснює платіж проти документів, визначених в акредитиві.

Виконуючий банк залежно від операції за акредитивом, виконання якої доручено йому банком-емітентом, також може бути авізуючим банком.

Виплати, пов'язані з оплатою праці — виплата основної та додаткової заробітної плати, заохочувальні та компенсаційні виплати, а також інші виплати, що не входять до фонду оплати праці, передбачені Інструкцією зі статистики заробітної плати, затвердженою наказом Міністерства статистики України від 11.12.95 № 323 та зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 21.12.95 за № 465/1001.

Витрати банку — зменшення економічної вигоди за сукупністю господарських операцій банку, крім операцій з розподілу капіталу, які призводять або до 1) скорочення суми активів банківської установи без відповідного скорочення суми її зобов'язань, або до 2) збільшення суми зобов'язань банківської установи без відповідного збільшення суми її активів.

Відокремлені підрозділи — структурні підрозділи юридичних осіб (філії, представництва, відділення тощо), які виробляють продукцію, реалізують товари (виконують роботи, надають послуги) та здійснюють інші операції і не мають статусу юридичної особи.

Відповідальний виконавець — працівник банку, який відповідно до своїх службових обов'язків має повноваження вчиняти від імені банку певні дії, пов'язані із здійсненням розрахунків.

Відповідний рахунок/відповідний позабалансовий рахунок — рахунок, призначення якого, відповідно до Інструкції про застосування

Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України, відповідає економічній суті операції, яка за ним відображається.

Власник рахунка в банку (далі — власник рахунка) — особа, яка відкриває рахунок у банку і має право розпоряджатися коштами на ньому.

Гарантія банківська — порука банку-гаранта перед кредитором іншої особи за виконання нею свого зобов'язання в повному обсязі або частково.

Готівка (готівкові кошти) — грошові знаки національної валюти України — банкноти і монети.

Готівкова виручка (виручка) — сума фактично одержаних готівкових коштів від реалізації продукції (товарів, виконаних робіт, наданих послуг) та позареалізаційні надходження.

Готівковий обіг — обіг у готівковій формі законних платіжних засобів (банкнот та розмінної монети), які обслуговують потреби економіки країни.

Готівкові розрахунки — платежі готівкою підприємств, підприємців і фізичних осіб між собою за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги) і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Дата валютування — зазначена платником дата у розрахунковому документі або в документі на переказ готівки, починаючи з якої гроші, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача. До настання дати валютування сума переказу обліковується в банку, що обслуговує отримувача, або в установі — члені платіжної системи.

Дебіторська заборгованість банку — сума стандартних і сумнівних боргів (що належать юридичним та фізичним особам), які виникають у процесі взаємовідносин з банком.

Депозит — зобов'язання банку за тимчасово залученими коштами фізичних і юридичних осіб або цінними паперами за відповідну плату.

Дивіденд — частка прибутку акціонерного товариства, яка розподіляється між акціонерами у вигляді доходу відповідно до кількості та видів акцій, що їм належать.

Документи, що засвідчують особу — паспорт громадянина України, для громадян інших країн — паспорт громадянина відповідної

країни, посвідка на проживання особи без громадянства та інші, визначені законодавством документи.

Достатність капіталу — спроможність банку захистити кредиторів та вкладників від непередбачених збитків, яких може зазнати банк у процесі своєї діяльності залежно від розміру різноманітних ризиків.

Доходи банку — збільшення економічної вигоди за сукупністю господарських операцій, крім операцій з реалізації додаткової кількості акцій банку, які призводять до або 1) збільшення суми активів банківської установи без відповідного збільшення суми її зобов'язань, або 2) зменшення суми зобов'язань банківської установи без відповідного зменшення суми її активів.

Емісійний результат — різниця між надходженнями готівки до кас банків та видачею її з кас банків, яка визначається за звітний період як випуск готівки в обіг (перевищення видачі з кас банків над надходженнями) або видучення готівки з обігу (перевищення надходжень до кас банків над видачею).

Забезпечення кредиту — засіб страхування банку від ризику неповернення клієнтом позички.

Заборгованість за відсотками — сума нарахованих прострочених відсотків за основним боргом.

Застава — засіб забезпечення виконання зобов'язання, своєрідна майнова гарантія його виконання в обумовленому обсязі й у визначені умовами терміни. Для оформлення застави складається документ, у якому фіксуються: вид зобов'язання (грошовий, майновий, іпотечний та ін.), його величина, терміни та порядок одержання. Заставне зобов'язання видається кредиторіві з метою підтвердження його права на отримання належної суми коштів у разі невиконання погоджених умов.

Заявник акредитива — платник, який подав обслуговуючому банку заяву про відкриття акредитива.

Зобов'язання — вимоги до активів банківської установи, що становлять її зобов'язання сплатити фіксовану суму коштів у визначений час в майбутньому. При веденні обліку та складанні звітності до зобов'язань також включаються кредиторська заборгованість за нарахованими процентами та відстрочена дебіторська заборгованість за доходами, але не включаються доходи, прибуток та внутрібанківські розрахунки.

Інвестиційний портфель — до складу цього портфеля входять: 1) усі боргові цінні папери (векселі, облігації, сертифікати та ін.),

що перебувають у власності банківської установи; 2) акціонерні (пайові) цінні папери, що перебувають у власності банківської установи, у разі, якщо їй належить менше ніж 20 % загальної суми статутного капіталу суб'єкта господарської діяльності.

Інвестиції до асоційованих осіб — акції інших суб'єктів господарської діяльності, що належать банківській установі, у разі якщо їй належить 20 % і більше загальної суми статутного фонду (капіталу) цього суб'єкта.

Інсайдер — споріднена щодо комерційного банку особа (фізична або юридична).

Установа вважається спорідненою щодо іншої установи в межах корпоративного об'єднання, якщо:

- філія установи повністю підпорядкована основній установі або контролюється нею;
- основна установа та її філії контролюються третьою стороною — головною установою (засновником корпоративного об'єднання). Інсайдери поділяються на фізичні та юридичні особи:

Фізичні особи:

1) акціонери, учасники банку, які мають частку у статутному фонді банку в 10 і більше відсотків;

2) керівники банку (голова та члени Ради акціонерів, президент, віце-президенти, голова Правління, заступники голови Правління, головний бухгалтер та його заступники, начальники структурних підрозділів);

3) керівники установ — акціонерів (учасників) банку (директор, головний бухгалтер та їхні заступники);

4) контролери:

- особа, яка призначена за дорученням виконувати або контролювати право голосу за часткою у статутному фонді банку в 10 і більше відсотків на загальних зборах установи або її філій;

- особа, яка є працівником центральних та місцевих органів виконавчої влади, яка покликана здійснювати контроль за діяльністю банків;

5) асоційовані особи:

- дружина, чоловік, діти, батьки, брати, сестри керівників банку і установ — акціонерів (учасників) банку;

- особи, які мають з асоційованими особами угоду або домовленість на спільне утримання, розпорядження, купівлю-продаж, ви-

користання акцій банку або його установ — акціонерів (учасників) банку;

- керівники, які мають право впливати на діяльність банку, його філій і дочірніх фірм;

б) особи, споріднені в межах некорпоративних установ, а саме: керівники і контролери та асоційовані з ними особи, які:

- займають керівні посади в установах, що пов'язані з банком фінансовими інтересами.

Юридичні особи:

1) установи — акціонери (учасники) банку, які мають частку у статутному фонді (капіталі) банку в 10 і більше відсотків;

2) установи — акціонери (учасники) банку в межах корпоративного об'єднання:

- банк повністю контролюється установою-акціонером (учасником);

- установа-акціонер (учасник, що контролюється третьою стороною (учасником корпоративного об'єднання));

3) споріднена (асоційована) установа щодо установи-акціонера (учасника) банку (установа, яка має кваліфікований фінансовий інтерес — частку у статутному фонді банку 20 %);

4) установа, яка має повний контроль над установою — акціонером (учасником), безпосередньо або за дорученням контролює частку у статутному фонді (капіталі) банку в 50 і більше відсотків;

5) асоційовані особи:

- установа, в якій керівником є дружина (чоловік), діти, батьки, брати і сестри керівників та контролерів банку, а також його установ-засновників;

- особа, яка має угоду або домовленість з асоційованими особами про купівлю-продаж, розпорядження, утримання і використання акцій банку або його установ-засновників;

б) некорпоративні установи, з якими керівники та контролери банку споріднені. Керівники та контролери банку вважаються спорідненими з іншою установою, зареєстрованою в Україні або за кордоном, якщо вони:

- обіймають керівні посади в такій компанії (в тому числі як результат наданої позики або через фінансовий інтерес банку до цієї установи);

- або його асоційовані особи, як визначено вище, разом утримують частку в статутному фонді (капіталі) банку в 10 і більше відсотків;

• є особами, які мають право приймати керівні рішення, що впливають на діяльність цієї установи;

7) головна споріднена установа, тобто яка має у власності 20 або більше відсотків номінальної вартості акцій, що класифікується як кваліфікований фінансовий інтерес, в разі відсутності документально підтверджених заперечень.

Капітал — різниця між загальними сумами активів та зобов'язань банку. Капітал банку відображається в 5-му класі Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 21.11.97 № 388.

Картковий рахунок — банківський рахунок, на якому обліковуються операції за платіжними картками.

Касова готівка — гроші готівкою, що перебувають у касах, банкоматах та обмінних пунктах банків, філій, безбалансових установ.

Касові операції — операції підприємств між собою та з підприємцями і фізичними особами, що пов'язані з прийманням і видачею готівкових коштів при проведенні розрахунків через касу підприємства з відображенням цих операцій у касовій книзі, книзі обліку розрахункових операцій.

Клієнт банку — будь-яка фізична чи юридична особа, що користується послугами банку.

Коефіцієнт ліквідності — показник, що характеризує ступінь здатності банку перетворювати свої активи в наявні кошти (готівкові чи безготівкові) для задоволення вимог вкладників та кредиторів банку.

Корпоративна картка — платіжна картка, яка дає змогу її тримачу здійснювати операції за рахунок коштів, що обліковуються на картковому рахунку юридичної особи.

Кредитний портфель — сукупність усіх позик, наданих банком з метою отримання доходу. Банк може видавати кредити безпосередньо, укладаючи угоду з позичальником, або купувати позику чи частину позики, яка була видана іншим кредитором, шляхом укладення угоди з позичальником. Кредитний портфель включає агреговану балансову вартість усіх кредитів, у тому числі й прострочених, пролонгованих та сумнівних щодо повернення.

Кредитний портфель не включає в себе відсотки нараховані, але ще не сплачені, не профінансовані, зобов'язання видати кредит, кредитні лінії, які ще не використані, гарантії та кредитиви, оперативний лізинг.

Кредитний ризик — ризик несплати позичальником основного боргу і відсотків за ним.

Кредиторська заборгованість банку — зобов'язання банку, що є короткостроковими, самостійними зобов'язаннями банківської установи здійснити оплату на користь інших осіб (фізичних та юридичних), які виникають у процесі взаємовідносин із банком.

Кредитоспроможність — наявність передумов для отримання кредиту і здатність повернути його. Кредитоспроможність позичальника визначається показниками, які характеризують його акуратність при розрахунках за раніше отриманими кредитами, його поточне фінансове становище, спроможність у разі необхідності мобілізувати кошти з різних джерел, забезпечення оперативних конверсій активів у ліквідні кошти.

Легалізація — надання юридичної сили документам, які були видані на території іноземної держави. Ці документи мають бути нотаріально засвідчені за місцем їх видачі, перекладені українською мовою та легалізовані в консульській установі України, якщо міжнародними договорами, в яких бере участь Україна, не передбачено інше. Зазначені документи можуть бути також засвідчені в посольстві відповідної держави в Україні та легалізовані в МЗС України. Не потрібна легалізація документів, які були видані в Республіці Албанія, Народно-Демократичній Республіці Алжир, Республіці Болгарія, Соціалістичній Республіці В'єтнам, Корейській Народно-Демократичній Республіці, Республіці Куба, Монголії, Республіці Польща, Румунії, Словацькій Республіці, Угорській Республіці; країнах, що утворилися на території колишньої СФРЮ; Чеській Республіці, Латвійській Республіці, Литовській Республіці, Естонській Республіці, Російській Федерації, Республіці Вірменія, Республіці Білорусь, Республіці Грузія, Республіці Молдова, Республіці Казахстан, Республіці Киргизстан, Республіці Таджикистан, Туркменистані, Республіці Узбекистан, Республіці Азербайджан.

Ліміт овердрафту — максимальна сума коштів, у межах якої позичальник може здійснювати платежі понад залишку на поточному рахунку в банку.

Ліміт залишку готівки в касі (далі — ліміт каси) — граничний розмір готівки, що може залишатися в касі підприємства на кінець робочого дня, який встановлюється установою банку або самостійно визначається підприємством.

Ліквідність банку — здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань. Визначається збалансованістю

між строками і сумами погашення активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел та напрямів використання коштів, наприклад, видачі кредитів та зазначених витрат.

Маржа банківська — різниця між середньозваженою ставкою доходу, який банківська установа отримує від підпроцентних активів, та середньозваженою ставкою витрат, які банківська установа виплачує за своїми підпроцентними зобов'язаннями. Крім маржі банківської, існує маржа біржова, страхова, торговельна.

Овердрафт — короткостроковий кредит, що надається банком платоспроможним позичальникам понад залишок на поточному рахунку в банку для покриття тимчасового дефіциту безготівкових коштів при проведенні платежів шляхом автоматичного дебетування позичкового рахунка та кредитування поточного рахунка позичальника в межах обумовленого ліміту.

Операційний час — час роботи установи банку з клієнтами, протягом якого банк приймає розрахункові документи, що мають бути оброблені, передані та виконані цією установою банку протягом цього робочого дня. Тривалість операційного часу встановлюється установою банку самостійно і зазначається в її внутрішніх нормативних документах

Платоспроможність — здатність юридичної чи фізичної особи своєчасно і повністю виконати свої платіжні зобов'язання.

Повний контроль інсайдера — має місце, якщо акціонер, безпосередньо або за дорученням, контролює понад 50 % акцій з правом голосу установи.

Позареалізаційні надходження — надходження від операцій, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (робіт, послуг) та іншого майна (включаючи основні фонди, нематеріальні активи, продукцію допоміжного та обслуговуючого виробництва), у тому числі погашення дебіторської заборгованості, заборгованості за позиками, безоплатно одержані кошти, відшкодування матеріальних збитків, внески до статутного фонду, платежі за надане в оренду (лізинг) майно, роялті, дохід (проценти) від володіння корпоративними правами, повернення невикористаних підзвітних сум, інші надходження.

Позичальник — фізична або юридична особа, яка може отримати від банківської установи у тимчасове користування кошти на умовах повернення, платності, строковості.

Понаднормативний капітал — різниця між реальним капіталом та вищою із сум, що вимагаються за нормативами платоспроможності та достатності капіталу.

Прогноз касових оборотів — оцінка перспектив розвитку готівкового обігу, згідно з якою визначаються обсяги та джерела надходжень готівки до кас банків, обсяги та цільове спрямування видачі готівки з кас банків, розмір випуску готівки або вилучення її з обігу.

Реєстратор розрахункових операцій (далі — РРО) — пристрій або програмно-технічний комплекс, який виконує фіскальні функції та призначений для реєстрації розрахункових операцій при продажу товарів (наданні послуг), операцій з купівлі-продажу іноземної валюти та/або реєстрації кількості проданих товарів (наданих послуг).

Ризик банківський — можливість зазнати втрат у разі виникнення несприятливих для банку обставин.

Ризик процентної ставки — ризик скорочення суми чистого процентного доходу внаслідок зміни процентних ставок на ринку.

Розрахункова книжка — належним чином зброшурована та прошнурована книжка, зареєстрована в органах державної податкової служби України, що містить номерні розрахункові квитанції, які видаються покупцям у визначених чинним законодавством випадках, якщо не застосовуються РРО.

Статутний капітал — кошти, що внесені акціонерами (пайовиками, засновниками) банку шляхом придбання його акцій. При обчисленні нормативів до суми статутного капіталу, не включається не сплачена частка зареєстрованого статутного капіталу, а також сплачена, але не зареєстрована сума статутного капіталу. Вирізняють сплачений зареєстрований та несплачений зареєстрований статутний капітал.

Термін овердрафту — період часу, протягом якого клієнт може здійснювати платежі понад залишок коштів на поточному рахунку в межах сум, обумовлених в договорі про відкриття овердрафту.

Управління активами та пасивами — операції, за допомогою яких банки формують свої ресурси для здійснення активних операцій.

Установи банків — територіальні управління Національного банку, Операційне управління Національного банку, комерційні банки та їх філії, відділення та інші підрозділи банків.

Цінні папери — грошові документи (акції, облігації, векселі, чеки), що свідчать про право володіння та визначають взаємовідносини між особою, яка їх емітувала, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передачі грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Закон України “Про підприємництво” від 26.02.91 № 785/ХІІ-ВР // ВВР України. — 1991. — № 14.
2. Закон України “Про підприємства в Україні” від 27.03.91 № 887/ХІІ-ВР // ВВР України. — 1991. — № 24.
3. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.91 № 959/ХІІ-ВР // ВВР України. — 1991. — № 29.
4. Закон України “Про цінні папери і фондову біржу” від 18.06.91 № 1202/ХІІ-ВР // ВВР України. — 1991. — № 38.
5. Закон України “Про господарські товариства” від 19.09.91 № 1576/ХІІ-ВР // ВВР України. — 1991. — № 49.
6. Закон України “Про заставу” від 02.10.92 № 2654-ХІІ // ВВР України. — 1992. — № 47.
7. Закон України “Про страхування” від 07.03.96 № 85/96-ВР // ВВР України. — 1996. — № 18.
8. Закон України “Про лізинг” від 16.12.97 № 723/97-ВР // ВВР України. — 1998. — № 16.
9. Закон України “Про Національний банк України” від 20.05.99 № 679-ХІV // Голос України. — 1999. — № 112; із змінами, внесеними Законами України від 17.02.2000 № 1458-ІІІ // ВВР України. — 2000. — № 14–16. — Ст. 121; від 20.04.2000 № 1658-ІІІ // ВВР України. — 2000. — № 29. — Ст. 230; від 13.07.2000 № 1919-ІІІ.
10. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 № 2121-ІІІ // Уряд. кур’єр. — 2001. — № 8.
11. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей” від 05.04.01 № 2346-ІІІ // Уряд. кур’єр. — 2001.
12. Закон України “Про обіг векселів в Україні” від 04.05.01 № 2374-ІІІ // Уряд. кур’єр. — 2001.
13. Інструкція № 1 з організації емісійно-касової роботи в установах банків України: Затв. постановою Правління НБУ від 07.07.94 № 129.
14. Положення про кредитування: Затв. постановою Правління НБУ від 28.09.95 № 246.
15. Положення про порядок здійснення консорціумного кредитування: Затв. постановою Правління НБУ від 14.03.96 № 351 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 1996. — № 2.

16. *Положення* про розрахунки пластиковими картками міжнародних платіжних систем: Затв. постановою Правління НБУ від 24.02.97 № 37.
17. *Положення* про впровадження пластикових карток міжнародних платіжних систем у розрахунках за товари, надані послуги та при видачі готівки: Затв. постановою Правління НБУ від 24.03.97 № 86/1890.
18. *Положення* про відкриття та функціонування кореспондентських рахунків банків-резидентів та нерезидентів в іноземній валюті та кореспондентських рахунків банків-нерезидентів у гривнях: Затв. постановою Правління НБУ від 26.03.98 № 118 (із змінами від 07.05.01 № 185).
19. *Інструкція* про порядок відкриття та використання рахунків у національній та іноземній валюті: Затв. постановою Правління НБУ від 18.12.98 № 527 із змін. і доп. на 22.07.99, 20.03.01, 04.04.01.
20. *Правила* здійснення операцій на міжбанківському валютному ринку України: Затв. постановою Правління НБУ від 18.03.99 № 127.
21. *Положення* щодо організації діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів: Затв. рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 18.05.99 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 1999. — № 7.
22. *Положення* про операції банків з векселями: Затв. постановою Правління НБУ від 28.05.99 № 258 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 1999. — № 7.
23. *Положення* про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: Затв. постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279 (із змін. і доп. від 24.10.2000 № 418 і від 05.04.01 № 151).
24. *Про затвердження* переліків і тарифів банківських операцій (послуг), що надаються установами та територіальними управліннями НБУ за операціями (послугами), пов'язаними з діяльністю клієнтів і банків-кореспондентів Національного банку України: Постанова Правління НБУ від 08.08.2000 № 311.
25. *Положення* про механізм рефінансування комерційних банків України: Затв. постановою Правління НБУ від 15.12.2000 № 484 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 2001. — № 2.

26. *Правила організації розрахунково-касового обслуговування комерційними банками клієнтів і взаємовідносин з цього питання між територіальними управліннями НБУ та комерційними банками в національній валюті*: Затв. постановою Правління НБУ від 05.02.01 № 44.
27. *Інструкція про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України*: Затв. постановою Правління НБУ від 19.02.01 № 69.
28. *Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні*: Затв. постановою Правління НБУ від 19.02.01 № 72.
29. *Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті*: Затв. постановою Правління НБУ від 29.03.01 № 135.
30. *Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій*: Затв. постановою Правління НБУ від 17.07.01 № 275.
31. *Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень*: Затв. постановою Правління НБУ від 31.08.01. № 375.
32. *Банки и банковские операции: Учеб. для вузов / Под ред. проф. Е. Ф. Жукова*. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. — 472 с.
33. *Банківська енциклопедія / За ред. д-ра екон. наук А. М. Мороза*. — К.: Ельтон, 1993. — 328 с.
34. *Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза*. — К.: Вид-во КНЕУ, 2000. — 384 с.
35. *Банківські операції: Підручник / За ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Славянської*. — К.: Знання, 2005. — 727 с.
36. *Банковское дело: Учебник / Под ред. проф. В. И. Колесникова, проф. Л. П. Кроливецкой*. — М.: Финансы и статистика, 1995. — 480 с.
37. *Збірник виробничих ситуацій з навчальної дисципліни “Банківські операції” / Кер. авт. кол. А. М. Мороз*. — К.: Вид-во КНЕУ, 1998. — 448 с.
38. *Калина А. В., Кочетков А. А. Работа современного коммерческого банка: Учеб.-метод. пособие*. — К.: МАУП, 1997. — 224 с.
39. *Коммерческие банки / Э. Рид, Р. Коттер, Э. Гилл, Р. Смит*. — М.: СП “Космополис”, 1991. — 480 с.
40. *Кочетков В. Н. Анализ кредитоспособности клиентов. Кредитные риски: Учеб.-метод. пособие*. — К.: Изд-во УФИМБ, 1995. — 16 с.

41. *Кредитна система України і банківські технології: У 3 кн.* — К.: ЛБІ НБУ, 2002.
42. *Операції комерційних банків: Курс лекцій / Р. Коцовська, В. Ричаківська, Г. Табачук, М. Вовнюк.* — Львів: Центр Європи, 1997. — 276 с.
43. *Основы банковского дела / Под ред. А. Н. Мороза.* — К.: Либра, 1994. — 330 с.
44. *Остапихин Т. П. Основы банківської справи: Курс лекцій.* — К.: МАУП, 1999. — 112 с.
45. *Платіжні системи: Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти / В. А. Ющенко, А. С. Савченко, С. Л. Цокол та ін.* — К.: Либідь, 1998. — 416 с.
46. *Попович В. М., Степаненко А. И. Управление кредитными рисками заемщика, кредитора, страховщика: Учеб.-практ. пособие.* — К.: Правові джерела, 1996. — 260 с.
47. *Савлук М. І., Мороз А. М., Коряк А. А. Вступ до банківської справи.* — К.: Лібра, 1998. — 344 с.
48. *Усоскин В. М. Современный коммерческий банк: управление и операции.* — М.: Все для вас, 1993. — 320 с.

Додаткова

49. *Білоконь Г. М. Банківський нагляд та аудит.* — К.: ІТЦ, НБУ, 1999. — 155 с.
50. *Горячев І. Ю. Державний і незалежний контроль за діяльністю комерційних банків // Вісник НБУ.* — 1996. — № 4.
51. *Олексієнко М., Романик М. Організація, форми та методи ревізійної роботи в банках // Вісник НБУ.* — 1998. — № 5.
52. *Петрашко Л. П. Валютні операції: Навч. посіб.* — К.: КНЕУ, 2001. — 204 с.
53. *Платонова Л. Они приходят без приглашения // Налоговая полиция.* — 1999. — № 9.
54. *Поварёноква С. Заслон для офшорной малины // Налоговая полиция.* — 1999. — № 14.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Зміст дисципліни “Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій у банках”	4
Плани семінарських і практичних занять	7
Вказівки до виконання контрольної роботи.....	9
Теми контрольних робіт.....	11
Контрольні завдання.....	12
Теми рефератів.....	18
Питання для самоконтролю	19
Теоретичний матеріал для самостійного вивчення.....	23
Термінологічний словник	78
Список літератури.....	90

Відповідальний за випуск	<i>А. Д. Вегеренко</i>
Редактор	<i>М. В. Дроздецька</i>
Комп'ютерне верстання	<i>О. А. Залужна</i>

МАУП

Зам. № ВКЦ-3480

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП